

2/ Angloamerický makroregion (Severní Amerika)

2.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 2.1 Základní data o Angloamerickém makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./ km ²	bil. USD	%	mil. km ²	%	mil.
21,8	16	363	4,9	16,5	19,2	25,3	54	99	77/82

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

- Makroregion vyplňuje americký kontinent severně od mexických hranic (obr. 2.1). Protože převažujícím jazykem je angličtina, používá se někdy i termín *Angloamerika* (pro ostatní část kontinentu se vžilo označení Latinská Amerika či Iberoamerika).
- Z hlediska globálního se zdůrazňuje jeho současná *výhodná geopoloha* mezi makroregionálními rozvojovými jádry a osami západní Evropy a východní Asie a ochrana, kterou mu poskytují oceány před konfliktními situacemi.
- Pro Evropany znamenala Amerika v době „objevu“ Kolumbem zcela něco nového, jedinečného, a proto ji Evropané nazývali *Novým světem* (*Mondus novus*). Současný název podle italského cestovatele Ameriga Vespucciho byl poprvé použit již v roce 1507.
- Makroregion se vyznačuje fyzickogeografickými specifiky, jako je velké množství ostrovů a jezer v severní části. Nachází se zde Kanadské arktické souostroví, které tvoří přes 36 tis. ostrovů na ploše 1,4 mil. km². V Kanadě se nachází přes 32 tis. jezer s plochou větší než 3 km²; jejich celková plocha se odhaduje na 890 tis. km². Severní Amerika má *mimořádné fyzickogeografické předpoklady* pro ekonomický a sociální rozvoj – klimatické, půdní, hydroenergetické – a disponuje bohatými surovinovými zdroji – ropou, černým uhlím, zemním plynem, rudami a téměř nevyčerpatelnými zásobami dřeva.
- Původní obyvatelstvo tvoří necelé 2 % populace, proto hovoříme o *přesídleneckém makroregionu*. Silné imigrační vlny z Evropy (75 % obyvatel je evropského původu) i z dalších kontinentů – v minulosti z Afriky, nyní zejména z Asie a Latinské Ameriky – změnily zcela jeho osídlení. Proto se dnes vyznačuje velikou etnickou různorodostí.
- Obyvatelstvo *integruje především dlouhodobá prosperita, částečně i jazyk, náboženství*, výrazný pocit sounáležitosti a vysoký podíl městského obyvatelstva (80 % z celkové populace). Rozvoj měst, vznik konurbací a *megalopolí* je dalším podstatným znakem Severní Ameriky.
- Na vysoké úrovni je *zemědělství*, vykazující velké přebytky, *průmysl* s kompletním sortimentem odvětví se zaměřuje na moderní obory. Přesto se nejdynamičtěji vyvíjejí *služby*, zaměstnávající 70 % ekonomicky aktivních obyvatel. Celkový rozvoj umožnil *efektivní dopravní systém*.
- Prosperující makroregion patří k *ekonomicky nejvýznamnějším oblastem světa*. USA se na začátku 20. století staly světovou ekonomickou „jedničkou“ a odstup od ostatních států se ještě zvýraznil po druhé světové válce. Podíl na HDP světa přesahuje 25 %. Ještě významnější roli hrají USA v oblasti politické (zasahují do dění celé planety), jsou jedinou *supervelmocí* současného světa. Angloamerika je místem vzniku vyspělých technologií a inovací, odkud se šíří nové impulzy do celého světa, řada jejích univerzit představuje špičková výzkumná pracoviště.
- Americká kultura, jejímž zásadním znakem je tzv. *konsumní společnost* založená na komerci a víře v neomezenou roli dolaru, se šíří díky ekonomické expanzi a politické nadvládě na jiné světadíly.
- *Stabilní makroregion* se vyznačuje absencí válečných konfliktů na svém území (posledním konfliktem byla válka Severu proti Jihu v letech 1861–1865), náboženských a etnických napětí je minimálně (nebo se objevují jen v určité latentní formě).
Počtem obyvatel (360 mil. v roce 2015) a hustotou zalidnění (16 obyvatel na km²) se Angloamerický makrore-

Obr. 2.1 Angloamerický makroregion

gion řadí na poslední místa mezi makroregiony (tab. 1.1). V kontrastu s počtem obyvatel (5 % ze světové populace) vyniká ekonomická produkce, kterou se Angloamerický spolu s Evropským makroregionem řadí na 1. místo mezi makroregiony a představuje čtvrtinu světového objemu. Ještě výraznější je produkce HDP vztahovaná na 1 obyvatele (více než pětikrát vyšší, než je světový průměr). Vynikající jsou i další sociální a demografické indikátory – téměř 100% gramotnost, nejvyšší střední délka života mezi makroregiony (77 let u mužů a 82 let u žen). Makroregion patří mezi relativně nejvíce homogenní makroregiony jak z hlediska ekonomického, tak z hlediska kulturního. Celý region náleží do západní, evropské či technické civilizace a mezi anglofonní oblasti. Křesťanství se zde vývojem a vnějšími vlivy diferencovalo do řady denominací. Vedle vyznání římskokatolického se lidé hlásí k protestantským církvím (zejména k baptistické, metodistické, luteránské, mormonské aj.).

2.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Spolu s Ruským makroregionem je Angloamerika největším makroregionem pokrývajícím 15 % světové souše, jenž je tvořen *pouze dvěma státy* – Kanadou a USA. Do makro-

regionu zahrnujeme i závislá území, rozprostírající se na ostrovech – dánské Grónsko, francouzské ostrovy na jih od Newfoundlandu a Atlantikem omývané britské Bermudy.

Severní Amerika je horizontálně velice členitá, zejména na severu. Kvůli kanadským ostrovům a četným poloostrovům má *nejdelší pobřežní linii mezi makroregiony*. Na území Ameriky vymezujeme *sedm relativně homogenních fyzickogeografických regionů* (obr. 2.2).

Grónsko představuje fyzickogeografický region, vyznačující se specifickými rysy. Tento největší ostrov na světě pokrývá ledovec – trvale nezaledněno je cca 20 % jeho rozlohy, přičemž tento podíl se stále zvyšuje. Ekonomické využití nezaledněného území je díky polárnímu klimatu minimální (průměrná roční teplota pod bodem mrazu, zima trvá až 11 měsíců).

Kanadský štít vyplňuje téměř celou východní polovinu Kanady. Je nejstarší částí makroregionu tvořenou převážně granity a krystalickými břidlicemi. Reliéf je silně denudován činností ledovce, který zde zanechal množství velkých jezer a vytvořil rozsáhlé jezerní oblasti (ve Velkých jezerech je nahromaděna pětina světových zásob sladké vody). Region je vyznačuje silným fyzickogeografickým potenciálem, konkrétně hydropotenciálem, nerostnými surovinami a zásobami dřeva.

Obr. 2.2 Fyzickogeografické oblasti Angloamerického makroregionu
Zdroj podkladu: Kartografie Praha 2015

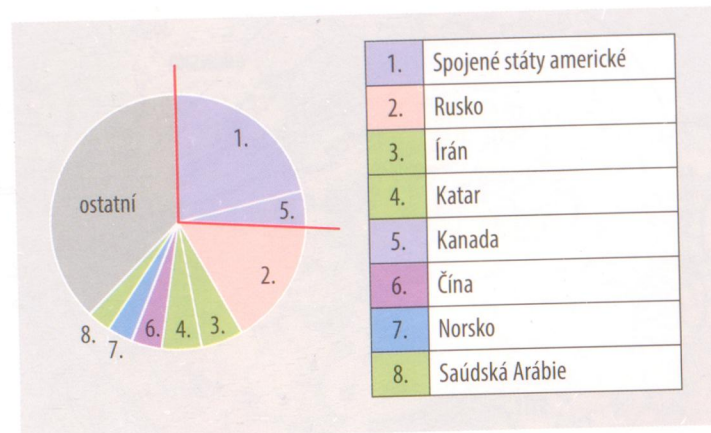
Východní pobřeží makroregionu lemuje **Pobřežní nížiny**, na kterých se na severovýchodě vytvářejí městské aglomerace a příměstské formy zemědělství (zelenina, mléčné skoty). Směrem na jih dominuje pěstování bavlny, tabáku a ovoce. Klima je vlhké, na severu mírné a na jihu subtropické. Na nížiny navazuje geologicky staré **Appalačské pohoří**. Horské pásmo, pokračující severovýchodním směrem až na kanadský ostrov Newfoundland, pokrývají převážně smíšené lesy. Ve třicátých letech 20. století byly v jeho jižní části vybudovány četné hydroelektrárny. V centrální a severní části se těží černé uhlí (státy Západní Virginie, Kentucky a Pensylvánie).

Střed Severní Ameriky vyplňují **Centrální nížiny**, jejichž osu tvoří veletok Mississippi. Člověk oblast do nynější doby přeměnil v kulturní krajinu, známou jako „obilnici Ameriky“. Mírné kontinentální podnebí se vyznačuje velkými teplotními rozdíly během léta a zimy. V důsledku otevřenosti krajiny v poledníkovém směru se zde může *extrémně měnit počasí během velmi krátké doby* – ať se jedná o sněhové fujavice (blizardy), letní bouře s blesky či tornáda. Jiho-východ často zasahují ničivé hurikány, vznikající v oblasti Karibiku. Dále na západ se rozkládají **Velké roviny**. Travnatá *prérie*, rozprostírající se na obrovské ploše přes 3 mil. km², zhruba od 100° západní délky, který přibližně sleduje

izočára průměrných srážek 400 mm za rok, je na západě ukončena Skalnatými horami. Naopak vlhký východ USA byl v minulosti převážně lesnatý až po Atlantik. Nyní je až na Appalačské pohoří, lužní lesy podél Mississippi a dnešní Novou Anglii převážně zemědělsky využívaný. V minulosti to byla „nekonečná prázdnota“, kde lovci kožešin a bizonů, kovbojové, psanci či dobrodruzi uskutečňovali svůj americký sen o volnosti a svobodě. Až do začátku 19. století se na prériích proháněla obrovská stáda bizonů, odhadovaná

BOX 2.1 VELKÝ KAŇON (GRAND CANYON)

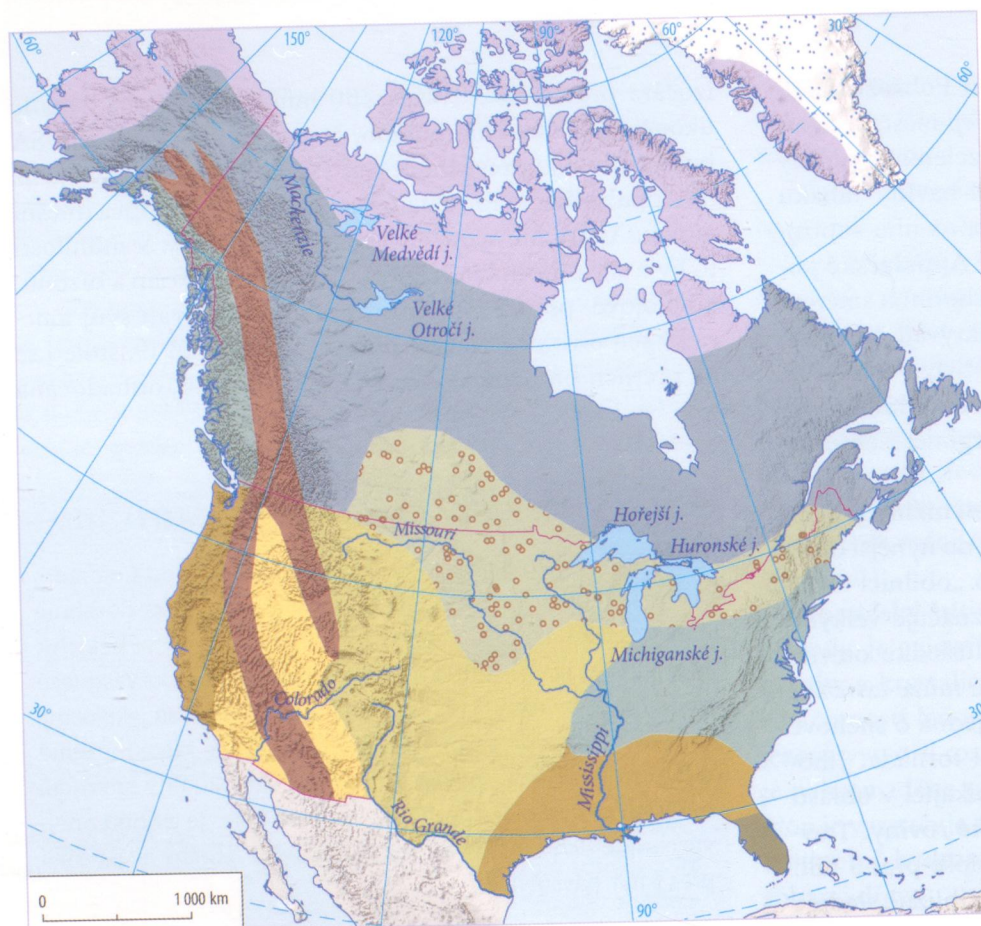
Velký kaňon je gigantická jizva, vyhloubená řekou Colorado. Tok řeky modeloval kaňon 5 až 6 mil. let, jeho délka dosahuje 450 km, šířka až 1 200 m a hloubka 1 600 m. Prvními bělochy, kteří jej spatřili, byli muži z výpravy Španěla Franciska Vasqueze de Coronada v roce 1540. Velký kaňon je označován jako osmý div světa a za „obrovskou otevřenou knihu“, ze které můžeme číst historii země dvě miliardy let starou. Od roku 1919 zde zřídili národní park na ploše necelých 5 tis. km². Dnes je jednou z nejvýznamnějších turistických atrakcí na světě a ročně jej navštíví přes 5 mil. návštěvníků.

Obr. 2.3 Největší producenti zemního plynu (2015)

na 60 mil. kusů. Osadníci a lovci bizony nelítostně vybíjeli a do roku 1885 se jejich stav snížil na pouhé dva tisíce. Dnes jejich počet vzrostl na 350 tisíc, ale můžeme se s nimi setkat většinou již jen v národních parcích. *Člověk prerie podstatně proměnil.* Úrodné půdy začal intenzivně obdělávat pro pěstování obilovin, préríjní část ponechal jako pastviny pro dobytek.

Na západě přecházejí roviny v **Kordillery**, které se táhnou přes celý americký kontinent a představují *nejdelší pásemné pohoří na světě*. Jedná se o složitou strukturu mladých vrásno-zlomových a vulkanických pohoří. Vysoká je verti-

Obr. 2.4 Krajinný pokryv Angloamerického makroregionu

BOX 2.2 PŘÍRODNÍ POMĚRY ALJAŠKY

Většinu území zabírá rozsáhlá, málo narušená a nádherná divočina. Jižní čtvrtinu země vyplňuje Aljašské pohoří. V jeho ohybu se tyčí nejvyšší hora Severní Ameriky **Denali (Mount McKinley 6 194 m)**. Pobřeží Aljašky je velice členité a je delší než pobřežní linie kontinentální části USA (tak je označováno 48 zbývajících států Unie). Z jihu omývá zem obrovitý Aljašský záliv na ploše přes 1 mil. km². Severozápadní pobřeží lemuje ostrovní řetěz Aleut, na jihovýchodě Alexandrovy ostrovy a ostrovy prince Waleského při pobřeží kanadské Britské Kolumbie. Na dně zálivu se podsouvá Pacifická litosférická deska pod desku Severoamerickou a vytváří zde tektonicky aktivní oblast. Zemětřesení z roku 1964 o síle 8,5 stupně Richterovy stupnice vyvolalo přílivovou vlnu tsunami a silně poškodilo města Seward a Anchorage. V jižní části převládá severoamerický boreální les (tajga), který přechází na západě a severu v tundru. Dominují jehličnaté lesy, které se nejlépe přizpůsobily krutým klimatickým podmínkám; nejvíce je zastoupen smrk sivý a jedle bílá.

kální členitost. Nedaleko od nejnižšího místa Severní Ameriky – Údolí smrti (*Death Valley*), ležícím 86 m pod úrovní světového oceánu – se tyčí Mt. Whitney (4 418 m n. m.). Podobně lze z aljašského největšího města Anchorage, rozprostřeného v mořském zálivu, spatřit nejvyšší vrchol Sever-

ní Ameriky – majestátnou horu Denali (domorodý název), známou pod jménem Mount McKinley (6 194 m n. m.).

Krajina je velmi pestrá – od *zalesněných údolí po zaledněné štíty, sopečné kužely a pozoruhodné geomorfologické tvary* (svědecké hory, kaňony). Jako příklad může sloužit Monument Valley či Grand Canyon (box 2.1). V roce 1872 zde vznikl *nejstarší národní park na světě* – Yellowstone národní park ve státě Wyoming. Území přírodních krás a národních parků je hojně navštěvované turisty. Vodnaté toky, stékající na západ, jsou využívány k hydroenergetickým účelům. Nepřeborné je lesní a nerostné bohatství. **Tichomořské pobřeží** je dodnes tektonicky a seismicky aktivní. Nejprůhodnější podmínky pro život člověka jsou v Kalifornii – příjemné klima, nádherné přírodní scenérie a úrodné půdy (obdobu evropského Středomoří).

Mezi makroregiony má Severní Amerika patrně nejlepší přírodní předpoklady (obr. 2.4) pro ekonomický rozvoj, má podmínky vhodné pro zemědělskou výrobu, disponuje bohatstvím lesů, velkým hydropotenciálem a nerostnými surovinami. USA a Kanada patří mezi čtveřici států, které vyrábějí nejvíce elektrické energie ve vodních elektrárnách a podílí se na světové produkci 30 %. Výhodné agroklimatické podmínky spolu s vyspělou mechanizací jsou důvodem, proč zemědělská výroba disponuje vysokými přebytky a proč je Angloamerika největším exportérem potravin mezi makroregiony. Na třetině rozlohy se rozkládají lesní porosty a zabezpečují pravidelné dodávky dřeva. USA jsou v současné době jeho největším producentem a spolu s Kanadou vytěží 15 % světové produkce; ještě vyšší podíl je Angloameriky v produkci papíru (25 %). Makroregion disponuje kompletním sortimentem surovin a v řadě produkcí zaujímá přední místa (obr. 2.3). Jedná se zejména o paliva, velké zásoby jsou zejména černého uhlí. Jako nadějná se ukazuje těžba břidlicové ropy a plynu (box 2.9), která se ve velkém měřítku začala těžit, a předpokládá se, že by se USA mohly stát v oblasti plyných a kapalných paliv soběstačnými, nicméně za cenu devastace životního prostředí a nízké energetické návratnosti. U dalších surovin sledujeme výrazný pokles na světovém žebříčku, zejména ve prospěch Číny. Významná zůstává nadále těžba mědi (USA), zinku (Kanada), olova (USA), zlata (USA), diamantů (Kanada) a uranu (viz kapitoly 2.7.4 a 2.8.4).

2.3 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Amerika byla *osídlována* ze severovýchodní Asie, odkud přišli první lidé v několika vlnách asi před 15–40 tis. lety. Překročili Beringovu úžinu (území označované jako Beringie) či podle novější teorie se plavili podél severozápadního pobřeží a začali osídlovat oblasti až více na jihu (např. Kalifornii). Genetické výzkumy, jejichž výsledky byly zveřejněny v roce 2009, ukazují, že předchůdci původních obyvatel

pocházejí z jediné vlny pravěkých lovců. Přírodní poměry měnící se při postupu na jih, měly za následek velkou diferenciaci mezi jednotlivými kmeny, a to jak jazykového, tak kulturního charakteru.

Před příchodem Evropanů bylo *osídlení velice řídké*, na rozdíl od latinskoamerických náhorních plošin Mexika a Peru. Přistání Vikingů okolo roku 1000 v oblasti Newfoundlandu nemělo pro formování osídlení větší význam. *Kolonizace či proces osvojování* byl zprvu velice opatrný a váhavý. Jako první začali kolonizovat Angloameriku Španělé, kteří od poloviny 16. století pronikali na Floridu a z Mexika do nynějšího Texasu a Kalifornie. Ve stejné době vstupují Francouzi do ústí řeky Svätého Vavřince (Francouzská Kanada). První anglickou osadou byl Jamestown, založený roku 1607 při pobřeží Virginie. Své osady na pobřeží středního Atlantiku měli i Švédové (dnešní stát Delaware) a Nizozemci, kteří v roce 1624 založili Nový Amsterdam, nynější New York. Postupem času se situace značně zjednodušila, zůstali pouze Angličané a na jihozápadě dnešních USA Španělé.

Již v polovině 18. století bylo zřejmé, že se koloniální systém v Angloamerice přežil a 13 britských kolonií spěje k *nezávislosti*. Ta byla 4. 7. 1776 stvrzena Deklarací nezávislosti a vznikem *Spojených států amerických*. Američané svůj stát založili na nových, dosud nevyzkoušených principech. Odmítli evropskou feudální tradici a přijali republikánskou ústavu, založenou na ochraně jednotlivce, na jeho právech, na svobodném podnikání, volbě a rovnoprávnosti.

Při osvojování amerického vnitrozemí se osadníci a vojáci dostávali často do konfliktů a krvavých střetů s původním obyvatelstvem (indiány). Bílí Američané obsazovali jejich území a omezovali možnosti jejich tradičního způsobu života (především lov a rybolov). Aby se předešlo násilným střetům mezi nimi a osadníky, bylo v roce 1830 přijato ustanovení, nařizující odsun všech indiánů za řeku Mississippi. Americké občanství však bylo indiánům udělováno až v roce 1924.

Otrokářství v Severní Americe bylo důsledkem nedostatku pracovních sil při pěstování bavlny a tabáku na jihu a jihovýchodě USA, dále slabé pracovní využití domorodých indiánů a rostoucí potřeby jejich doplnění pracovní silou z Afriky. Ke konci 18. století se začíná formovat abolicionistické hnutí, které si dalo za cíl zrušit otrokářství a postavit černochoy na roveň bílým osadníkům. Prvním státem, který zrušil otroctví v roce 1780, byl stát Massachusetts. Spor o zrušení otroctví byl i jednou z příčin občanské války v letech 1861–1865. Důvodem byl dlouhodobý, odlišně probíhající vývoj Severu a Jihu. Na severu USA se rozvíjel průmysl, zatímco na jihu zůstávala agrární společnost, závislá na plantážích obdělávaných otroky. Rozdílný pohled na otroctví byl nejvýraznějším rysem odlišujícím Unii a Konfederaci. Otroctví bylo v USA zrušeno prezidentem A. Lincolnem v roce 1863 na území Unie a v celých USA o dva roky později.

Od začátku 18. století se území USA rozšiřuje a sílí jejich politický vliv. Prakticky do poloviny 18. století získávají „kontinentální“ USA svoji současnou podobu. V roce 1867 kupují od Ruska Aljašku a postupně se celá Amerika dostává pod jejich vliv. Velmocenské postavení získávají USA po první světové válce. Hegemonie sílí po rozpadu bipolárního světa v devadesátých letech 20. století. Americké vojenské síly zasahovaly v různých částech světa (v Karibiku, Koreji, Vietnamu, Afghánistánu či Iráku).

2.4 OBYVATELSTVO A OSÍDLENÍ

Současná populace Severní Ameriky je založena na imigračních vlnách minulosti i současnosti. V prvních letech samostatnosti nedosahovala imigrace ani 8 tisíc osob ročně. Nárůst imigrantů je patrný až po roce 1820. Odhaduje se, že mezi roky 1836–1914 se do USA vystěhovalo 30 milionů Evropanů. Po přijetí přistěhovaleckého zákona v roce 1924 dynamicky poklesla imigrace z jižní a východní Evropy (Italové, Židé a Slované – blíže viz kapitoly 2.7.3 a 2.8.3).

Rozmístění obyvatelstva je velice nerovnoměrné a závisí na přírodních podmínkách (v mírném pásu jsou lidé soustředěni při pobřeží či v oblasti Velkých jezer) a na průběhu kolonizace v období čtyř století. Angloamerika se vyznačuje nízkou hustotou zalidnění (16 obyvatel na km²). Největší je na pobřeží Atlantského oceánu, koncentrační populační jádra představují tzv. *americké megalopole* (tab. 2.2) a oblasti Velkých jezer. Málo osídlené zůstaly především rozsáhlé plochy lesů a tundry na severu makroregionu a horské pásmo Kordiller.

Tab. 2.2 Megalopole USA (2015)

Zkratka	Počet obyvatel (v mil.)	Vybraná města
BOSWASH	50	Boston – New York – Philadelphia – Washington
CHIPITTS	35	Chicago – Detroit – Cleveland – Pittsburgh
SANSAN	20	San Francisco – Los Angeles – San Diego

Zdroj: U.S. Census Bureau 2015

Obyvatelstvo se vyznačuje velmi příznivými demografickými indikátory – nízkou kojeneckou úmrtností (pod 6 ‰) a nejvyšší střední délkou života mezi makroregiony. Integrovaným prvkem obyvatelstva je náboženská (křesťanství) a jazyková struktura (angličtina), naopak rasová struktura je velice pestrá. Převládá europoidní rasa – přes 75 %; podíl negroidní rasy dosahuje 13 %; roste zastoupení hispánského etnika 16 % a Asiátů 5 %. V současné době žije na území makroregionu 6,5 mil. indiánů (včetně 2,5 mil. míšenců). Díky velmi vysoké natalitě se počet indiánů za posledních 50 let zvýšil šestkrát. V dnešní době indiáni často žijí v jed-

né z 314 rezervací (majících vyjednané smlouvy s vládou USA) a mají i občanství příslušné rezervace. Ty spadají výhradně pod jurisdikci indiánské rezervace a většina zákonů USA na jejím území neplatí, včetně daňových povinností (územní rozmístění indiánů – viz kapitolu 2.7.3).

Černoši (v současné době se používá korektnější název Afroameričané) tvoří 13 % obyvatel USA (podrobněji viz kapitolu 2.7.3) a 3 % obyvatel Kanady. Často se hovoří o rasové diskriminaci v USA v minulosti, ale dnes lze říci, že Afroameričané dosáhli v celosvětovém srovnání největšího pokroku za nejkratší historickou dobu. Vedou a vedli některá největší a nejbohatší města, či dokonce nejbohatší stát světa (44. prezident USA), figurují mezi nejslavnějšími osobnostmi, někteří patří mezi nejbohatší lidi planety. Většina dnešních problémů amerických černochoů nemá mnoho společného s rasovou diskriminací, souvisí spíše s problémy sociálními, často s důsledky socioekonomickými. Vysoká míra zločinnosti působí kupříkladu devastujícím způsobem na černošské čtvrti a znemožňuje jejich ekonomický rozvoj, v důsledku minimálního zájmu investorů. Po dekadách nadvlády „bílého muže“ došlo i fakticky ke zrovnoprávnění všech občanů společnosti. Dnes ovšem mnozí američtí běloši cítí, že efekt „obráceného rasismu“, vycházející z obavy neurazit člověka s odlišnou barvou kůže, vede ve svém důsledku k diskriminaci bělochů. Američtí běloši si mnohdy myslí, že jsou nyní kvůli své rase diskriminováni více než jejich afroameričtí spoluobčané. Poukazují kupříkladu na různé kampaně pozitivní diskriminace či na přijímání nových zaměstnanců a studentů vysokých škol podle kvót založených na etnické příslušnosti.

Specifikem je vysoká míra *urbanizace* (80 %), na které se vysokou měrou podílí zahraniční imigrace, směřující převážně do měst. V porovnání s Evropou zde dochází k rozvoji měst poměrně pozdě, a to až na začátku 19. století. Do té doby zde bylo pouze několik měst s počtem obyvatel okolo 25–80 tis. (např. v roce 1800 měl New York 80 tis., Philadelphia 70 tis. a Boston 25 tis. obyvatel). Vlivem rostoucí imigrace, která dynamicky vzrostla ve třicátých letech 19. století, se nejrychleji rostoucím městem v první polovině 19. století stal, zejména díky své výhodné geografické poloze, New York. Po roce 1850 překročily 100 tisícovou hranici města New York, Filadelfie a Baltimore.

Na počátku 20. století měla velká města již velmi dobře rozvinutý systém veřejné dopravy – to umožňovalo rozpinání měst do okolí. Tento proces bývá označován jako počátek *suburbanizace*. Ještě dynamičtěji rostla města na jihozápadním pobřeží; např. v roce 1900 v Los Angeles žilo zhruba 100 tis., v roce 1920 celkem 600 tis. a v roce 1930 přes milion obyvatel. Během padesátých a šedesátých let se mnoho lidí začalo stěhovat na jih, kde vznikala nová pracovní místa. Oproti severnějším státům USA byl Jih stále poměrně málo urbanizovaný. Od počátku sedmdesátých let se dynamizuje proces *suburbanizace*, kdy se propojuje ideál-

ní kombinace kvalitního života za městem a dobře placené práce v centru měst. Tento proces vedl k zástavbě zázemí a bývá označován termínem *urban sprawl* („sídelní kaše“). Charakterizuje způsob zástavby, kdy neexistuje (nebo není respektován) zastavovací plán, a jednotlivé obytné celky, složené z rodinných či řadových domků, jsou rozmístovány bez ohledu na další objekty. Minimální důraz je kladen na veřejná prostranství, často vznikají monofunkční rozsáhlé oblasti bez potřebné občanské vybavenosti (obchody, školy, zdravotní zařízení). Průvodními projevy „sídelní kaše“ je mizení zemědělské půdy a zvýšená dopravní zátěž.

Americká společnost a její mentalita se výrazně liší od evropské. Američané o evropské společnosti hovoří jako o *tired society*, „unavené společnosti“. Většina Američanů věří v sílu své země a cítí se zde velmi bezpečně. Proto ono rozčarování, které přišlo s terorismem 11. září 2001, kdy byly zničeny newyorské mrakodrapy Světového centra (tzv. Twins) a napadeny další objekty. Problémem americké společnosti jsou prohlubující se sociální rozdíly (10 % nejbohatších domácností získává polovinu příjmů) spojené navíc s izolovaným způsobem života některých etnických skupin obyvatelstva. Známa jsou tzv. *ghetta* v amerických velkoměstech (čínské, portorické, italské či japonské čtvrti). Novým prvkem jsou také tzv. *gatecommunities* – uzavřené části měst, kam smí pouze bydlící a jejich návštěvy. Tyto zóny vznikají na pobřeží Atlantiku, na Floridě a často na přilehlých ostrovech. Snaha po odstraňování diskriminace se mnohdy přehoupla do opačného extrému, kdy vlivem tzv. pozitivní diskriminace jsou zvýhodňovány sociálně slabé nebělošské skupiny obyvatel.

2.5 HOSPODÁŘSTVÍ

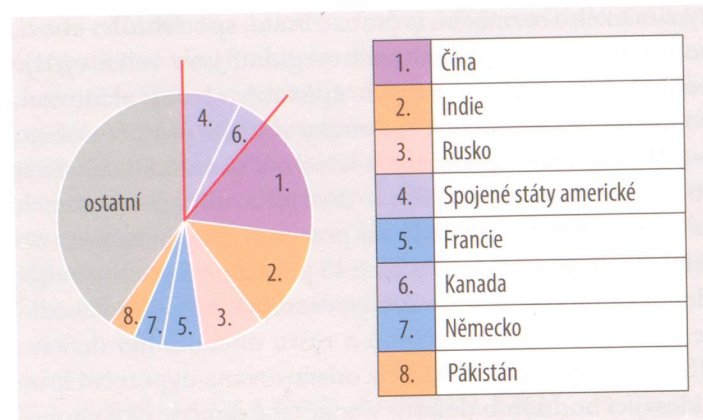
Angloamerický makroregion má spolu s evropským největší *ekonomický potenciál* – podle HDP cca činí čtvrtinu *světové produkce* (obr. 1.10). Prosazují se *moderní obory*, opírající se o výzkum a inovace (technopole čerpající ze silného výzkumného potenciálu). Vyspělé jsou všechny sféry hospodářství – kvalitní průmyslové obory, přebytečné zemědělství a plně funkční dopravní síť. Dominuje však *terciární sektor* (služby), který zaměstnává přes 70 % ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Ekonomika makroregionu se podstatně zvýrazní, pohlížíme-li na ni po kvalitativní stránce, neboť HDP na jednoho obyvatele (54 tis. USD v roce 2016) je o 40 % vyšší než u Evropského makroregionu a pět a půlkrát vyšší, než je průměrná globální hodnota. Zatímco „ekonomické zrání“ Evropy trvalo přes 1 000 let, Angloamerika se na pozici jednoho z neúspěšnějších makroregionů dostala již za necelých 250 let a již od devadesátých let 19. století jsou USA nejsilnější národní ekonomikou světa. Světové konflikty 20. století ekonomiku neoslabilo, ale byly impulzem dalšího

dynamického rozmachu (výroba zbraní, spotřebního zboží, potravin aj.). Specifikem makroregionu jsou velké výdaje směřující na výzkum nových způsobů výroby a inovací. Po druhé světové válce ekonomika rostla v průměru okolo 4–6 %, s výkyvy v padesátých letech. V osmdesátých letech 20. století byla řada výrob v důsledku nižších výrobních nákladů (zejména nákladů na pracovní sílu) přesunuta do zemí v zahraničí. V řadě z nich se postupně naučili vyrábět identické produkty a služby srovnatelné kvality, což vedlo ke snížení reálných příjmů a růstu obchodního deficitu USA. Recese v roce 2008 byla odstartována hypoteční krizí a klesající hodnotou dolaru. V současné době se růst ekonomiky pohybuje okolo 2 % ročně (průměr z let 2010–2016). Soukromý sektor se podílí na ekonomice zhruba 85 %, aktivity federální vlády tvoří 5 % a státní a místní vládní aktivity se podílejí na zbývajících 10 %.

Na výbornou surovinovou základnu navazuje velmi *vyspělý průmysl pokrývající kompletně všechna odvětví*. Angloamerika je velkým producentem a zároveň i spotřebitelem energie. Podobně jako v Evropě byl v minulosti patrný odklon od pevných paliv ve prospěch kapalných, v kterých jsou USA nesoběstačné. Závislost na dovozu ropy má snížit zvýšená těžba černého uhlí a zejména těžba břidlicové ropy a plynu (viz kapitolu 2.7.4 a box 2.3). USA se objevují na 2. místě a Kanada na 6. místě na světě ve výrobě elektrické energie a dohromady se podílí téměř čtvrtinou na světové produkci; převládají tepelné elektrárny, na které připadá 75 % celkové produkce; poměrně vysoké je však zastoupení hydroelektráren (60 % u Kanady a 10 % u USA) a alternativních zdrojů.

Hutnictví je orientováno na kvalitativně vysokou produkci a díky miniaturizaci a aplikaci alternativních materiálů se dynamicky snižuje produkce železa i oceli. Nejvíce se vyrobilo oceli v roce 1970 a od té doby se produkce snížila o plnou třetinu. Při vodních elektrárnách byly lokalizovány hliníkářny, které produkují 15 % světové výroby, a oba severoamerické státy náleží do první pětky největších producentů. Vysokou kvalitu má *strojírenství*, zejména výroba zbraní, letadel, automobilů, elektrotechniky a elektroniky; velká část výroby amerických a kanadských koncernů je však realizována zejména ve východní Asii (Čína, Taiwan, Jižní Korea) a Mexiku. Vysoce exportní je *potravinářský průmysl* (maso, mléko, máslo), který využívá kvalitní produkty zemědělství. Ačkoliv zaměstnává pouze 1 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, je plně soběstačné (dovází se pouze některé druhy tropických plodin). Významné je zejména obilnářství (pšenice 15 % a kukuřice 35 % světové produkce) – obr. 2.5; v těžbě dřeva zauímají USA 1. místo a Kanada 6. místo na světě (2015). Ekonomický rozvoj umožňuje velice efektivní a kvalitní doprava, silniční, železniční i letecká. USA zauímají první místo např. v délce silnic, železnic, disponují nejvíce automobily a jejich vybaveností na 1000 obyvatel (800 a Kanada 600 automobilů v roce

Obr. 2.5 Největší producenti pšenice (2015)

2015); nachází se zde největší letecké společnosti a letiště na světě. Podrobnější informace o ekonomice jsou k dispozici v kapitolách 2.7.4 a 2.8.4.

Angloamerické ekonomické subjekty (*korporace*) patří k největším na světě a mají většinou nadnárodní charakter (tab. 2.3). Z největších korporací světa sídlí v USA např. obchodní společnost Wal-Mart-Stores, naftové koncerny Exxon Mobil a Chevron či automobilky General Motors a Ford Motor. Významné jsou i některé kanadské firmy – např. potravinářská společnost Georgie Weston, automobilka Magna či Bombardier, vyrábějící letadla.

Angloamerický systém se vyznačuje nejen pozoruhodným ekonomickým, ale i politickým kapitálem. Z první desítky *nejbohatších lidí* naší planety bývá okolo 6–7 Američanů – tradičně americký prezident, šéf Federálních rezerv USA, zakladatelé Google Sergey Brin a Larry Page, Rupert Murdoch (šéf nakladatelství News Corp., kontrolující nejvýznamnější noviny světa, vlastník televizních společností), prezident a ředitel Wal-Mart Stores, Inc. Michael T. Duke

BOX 2.3 ROPNÁ POLE V TEXASU

Ropa vznikla ze zbytků drobných organismů žijících v teplých mořích. Hromadí se nad nepropustnými vrstvami a vytváří podzemní rezervoár. Geologové průzkumnými vrty hledají geologické struktury vhodné k hromadění ropy a při tom využívají například i seismická měření. Olejový boom byl obdobím dramatických změn a ekonomického růstu oblasti v průběhu první poloviny 20. století, který začal s objevem ropy v blízkosti města Beaumont. Texas se rychle stal jedním z vedoucích států těžících ropy v USA (spolu s Oklahomou a Kalifornií) a po roce 1940 již hlavním producentem. Znamé ropné zásoby v Texasu tvoří přibližně třetinu zásob USA. Část polí ve východní části Texasu je již vyčerpaná a těžba byla přesunuta více na západ. Několik velkých ropných společností má sídlo v Texasu – ConocoPhillips, Marathon Oil (Houston), Exxon -Mobil (Irving) a Tesoro (San Antonio).

Tab. 2.3 Americké korporace v roce 2015

Koncern	Specializace	Obrat (v mld. USD)	Sídlo	Pořadí ve světě
Wal-Mart Stores	diskontní prodejny	480	Bentonville, Arkansas	1.
ExxonMobil	ropa	240	Irving, Texas	6.
Apple	elektro	235	Cupertino	8.
General Motors	auta	155	Detroit, Michigan	12.
Ford Motor	auta	150	Dearborn, Michigan	13.
Chevron	ropa	130	San Ramon, California	15.

Zdroj: Chen 2015

a jeden z nejbohatších lidí světa William Gates („pan Microsoft“).

Proč je Angloamerika tak ekonomicky úspěšná? *Faktorů* fyzickogeografické, historické a sociogeografické povahy je několik (obr. 2.6). *Fyzickogeografické* faktory se opírají o *mi-mořadný přírodní potenciál*, o jedinečné klimatické, půdní, hydroenergetické i surovinové zdroje. Mezi *historické faktory* řadíme *brzký nástup tržní ekonomiky* (USA se „nepotýkaly“ s feudalismem jako evropské státy), roli hrála i *izolace od světových válečných konfliktů* a nebývalý rozvoj ekonomiky spojený s válečnými zakázkami. *Sociogeografické faktory* jsou spojovány s pracovitostí Američanů či Kanadanů, snahou prosadit se. Historie USA je úzce provázána s ideálem „*self-made mana*“ – jedince, který se dokáže prosadit vlastní iniciativou a podnikáním, který neúnavně buduje svoji kariéru. S tím souvisí i délka pracovní doby, kterou mají Američané po Japoncích nejdéle. Důležitá je zde role státu. Ten všemožně podporuje podnikání, ekonomickou pružnost, zavádění nových technologií a vynálezů do výroby, tedy to, co se někdy označuje jako „*informační revoluce*“. V USA vznikly i *první technopole, výrobní areály propojující výzkum a výrobu*.

2.6 REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE

USA jako celek představují nejdůležitější jádrovou oblast současného světa. Nicméně při regionálním hodnocení je třeba zdůraznit, že vedle nejvýznamnějších světových jader zde najdeme i rozsáhlé přechodné a hlavně *periferní oblasti*. Jsou jimi především rozsáhlé málo zalidněné oblasti *Aljašky, Kanadský archipelag, Skalnate hory, kulturní stepi a prerie na jejich východním úpatí*, menší oblasti i jinde. Zde má většina obyvatelstva životní úroveň podstatně nižší než v oblastech jádrových, ale mnohonásobně vyšší ve srovnání s většinou obyvatel chudých makroregionů současného světa.

Rozhodující jádrovou oblastí USA je „*Průmyslový pás*“ (*Industrial Belt*). Označení je dnes již poněkud zavádějící, neboť průmyslová výroba daleko ustupuje významu terciárního sektoru. Pás se rozkládá na území dvou největších

Obr. 2.6 Ekonomický potenciál Angloamerického makroregionu

megalopolí BOSWASH a CHIPITTS a vytváří přes polovinu HDP celých USA. Kontinuální modernizací tradičních odvětví si udržuje prioritu dopravního strojírenství (Detroit, Lansing), elektrotechnika, hi-tech, robotika, a lehké strojírenství. Světovým globálním ekonomickým jádrem je New York (22 mil. obyvatel) – sídlo OSN, největší finanční centrum světa (Wall Street) s prestižními univerzitami Columbia University, New York University – označovaný jako „brána“ do USA. Nachází se zde symbol USA socha Svobody. Velkoměsto je významným cílem cestovního ruchu a místem konání kongresů a sjezdů. Philadelphia (6 mil. obyvatel), první hlavní město USA v letech 1790–1800, je obchodním, finančním a vědeckým centrem. Průmyslu dominují velké rafinerie ropy. Chicago (10 mil. obyvatel) – dopravní uzel (po Atlantě 2. největší letiště v USA) při Michiganském jezeře se zformovalo v druhé polovině 19. století ve středisko obchodu s obilím a masem – se pyšní největším americkým mrakodrapem (Sears Tower, 443 m vysoký). Pro ekonomický rozvoj celé oblasti je důležitá vodní cesta, založená na splavnosti řeky Hudson, která je propojena Wellandským kanálem s Velkými jezery.

Druhou jádrovou oblastí, která se v současné době dynamicky rozvíjí, je megalopole **SANSAN v Kalifornii**. Soustřeďují se sem nejprogresivnější průmyslové obory (*hi-tech*)

a technoparky. Významné je zemědělství a rozvoj cestovního ruchu. Největším městem oblasti je Los Angeles (16 mil. obyvatel). Průmyslové výrobě dominuje petrochemie, výroba letadel a aut. Hollywood je světovým centrem filmového průmyslu. San Francisco (8 mil. obyvatel), finanční a obchodní centrum, bývá označováno pro svou přírodní scenérii jako nejkrásnější město světa. V Berkeley sídlí prestižní univerzita.

Jižně od města se nachází *Silicon Valley* (doslova „*Křemíkové údolí*“). Název asi 19 sídel, roztroušených v údolí San Jose, je odvozen od společností, zabývajících se křemíkovými, tedy silikonovými mikročipy a počítači. Sídlí tu světoznámé firmy jako Hewlett-Packard, Google či Apple Computer. Inc. Google je jeden z nejpobulárnějších internetových vyhledávačů s areálem zvaným Googleplex; firma Apple výrazně pomohla nástupu osobních počítačů v sedmdesátých letech 20. století. Dnes je údolí světovým centrem počítačového a technologického průmyslu. Snem každé firmy je mít prestižní adresu v Silicon Valley. Proto pozemky patří k nejdražším v USA.

Megalopole SANSAN je součástí tzv. „*Slunečného pásu*“ (*Sun Belt*), probíhajícího od Kalifornie po Floridu. Vyznačuje se dynamickým populačním a ekonomickým růstem většiny velkých měst v kontrastu s „*Průmyslovým pásmem*“

na severovýchodě USA, kde města stagnují. Pro Američany nyní platí další vize či nový americký sen – „cesta za sluncem“. Proto jižní státy – především Kalifornie či Florida – významně populačně rostou, byť se na růstu obyvatelstva Floridy významně podílejí bohatší penzisté, kteří se sem stěhují.

Jádrové oblasti Kanady jsou méně lidnaté i hospodářsky významné a soustřeďují se do malého území na východě velkých jezer a kolem řeky svatého Vavřince.

2.7 SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ (USA)

2.7.1 Vymezení a přírodní poměry

USA jsou plošně 4. největším státem světa (9,5 mil. km²), podle počtu obyvatel zauímají 3. místo, *podle ekonomického potenciálu a politické či vojenské síly jsou světovou supervelmocí*. Výhodná globální *geografická poloha* umožňuje na jedné straně účinně politicky a vojensky zasahovat do dění na asijském kontinentě a v Evropě, na straně druhé umožňovala USA zůstat stranou obou světových válek, jejichž vojenské akce se s výjimkou Havajských ostrovů a atolů v Pacifiku (Guam, Midway) odehrávaly mimo státní území. USA zauímají jižní polovinu makroregionu Angloameriky (tzv. „kontinentální“ část), dále Aljašku (49. stát) a Havajské ostrovy v Pacifiku (50. stát unie). Americká zámořská teritoria se nacházejí v Karibiku (Portoriko a Americké Panenské ostrovy) a v Pacifiku (Americká Samoa, Severní Mariany a Guam). Spojené státy sousedí na souši pouze s dvěma státy – Kanadou (délka hranice 8 900 km) a Mexikem (3 100 km).

Velký *přírodní potenciál* se vyznačuje jedinečnými klimatickými, půdními a hydroenergetickými předpoklady, zásobami dřeva a bohatými surovinovými zdroji. Na území zasahuje pět velkých fyzikogeografických regionů (viz kapitola 2.2). Východní část tvoří pobřežní nížiny, na které ve vnitrozemí navazuje Appalačské pohoří. Starý útvar, modelovaný řadou pásem a hřbetů, dosahuje nejvyšší výšky masivem Mount Mitchell (2 037 m n. m.). Střed USA vyplňuje

BOX 2.4 NÁRODNÍ PARKY USA

Existence národních (federálních) parků má v USA mnohaletou tradici sahající až do roku 1872, kdy byl založen Yellowstone národní park jako první na světě. V současné době nalezneme na území USA celkem 59 národních parků (k roku 2015), rozprostírajících se na ploše trojnásobně větší, než má Česko. K nejstarším na světě náleží **Národní park Yosemite**, založený v roce 1890 na ploše 3 tisíc km². Jeho přezdívka Incomparable Valley („nesrovnatelné údolí“) hovoří za vše. Je co obdivovat – kolmé žulové stěny, lákadlo pro horolezce, s nejvelkolepější ukázkou El Capitano, Yosemiteký vodopád, druhý nejvyšší na světě – 740 m vysoký, čistá jezera, divoká horská příroda. Neudivuje proto obrovský počet návštěvníků – ročně navštíví „Sen v žule“ přes 4 milióny osob. Jižněji je situován **Národní park Sequoia**, chránící obří jehličnany – sekvoje. Nejmohutnější z nich General Sherman je největším živým organismem naší planety. Dosahuje výšky 83 metrů, obvod kmene u země překračuje 32 metrů a stáří se odhaduje na 2 500 až 2 800 let.

rozsáhlá Centrální nížina (prérie a zemědělská krajina), již protéká největší řeka Severní Ameriky – Mississippi. Délkou 3 770 km se řadí na 4. místo na světě; odvádí vody ze 40 % rozlohy „kontinentálních USA“. Dále na západ se rozprostírají Velké roviny, přechodná zóna mezi nížinami a horami. Západem prochází Kordillery, pásemné pohoří táhnoucí se od severu k jihu v několika hřbetech různého stáří (Sierra Nevada, Skalnaté hory, Pobřežní hory). Ty uzavírají mezi sebou plošiny a pánve (suchá Velká pánev, Koloradská plošina, Yellowstoneská tabule). V blízkosti nejvyšší hory „kontinentálních USA“ – Mount Whitney (4 421 m n. m.) – se v masivu Sierra Nevada nachází nejsušší, nejteplejší a nejnižší položené místo celé Severní Ameriky, tedy Údolí smrti (*Death Valley*). Leží 86 metrů pod úrovní moře; v červenci 2001 zde byla naměřena hodnota 57,1 °C. Havajské ostrovy tvoří osm velkých ostrovů, nejznámější je Hawaii se sopkami Mauna Kea (4 205 m n. m.) a Mauna Loa (4 171 m n. m.). Vzhledem k tomu, že vyrůstají z mořského dna z hloubek přes 6 000 m, jde o nejvyšší hory na Zemi.

2.7.2 Historické souvislosti

Pro historii USA měla největší význam *anglická kolonizace* atlantského pobřeží, zahájená na začátku 17. století. První anglickou osadou se stal Jamestown, založený v dnešní Virginii v roce 1607. Největším svátkem Američanů je Den díkuvzdání, který poprvé slavili Otcové poutníci spolu se spřátelenými domorodci na podzim roku 1621, kteří rok před tím založili na území dnešního státu Massachusetts osadu Plymouth. Jsou dnes považováni za zakladatele USA, třebaže nešlo o první bělošskou osadu. Po obsazení nizozemských (Nový Amsterdam, dnešní New York) a části francouzských osad Britové do roku 1773 vytvořili na pobřeží *13 kolonií* (Massachusetts, New Jersey, New York, Rhode Island, Connecticut, New Hampshire, Pensylvanie, Delaware, Virginie, Maryland, Severní Karolína, Jižní Karolína a Georgia), základ budoucích USA (obr. 2.12). Hospodářské sankce ze strany britských úřadů vyvolaly protibritskou opozici, která vyvrcholila roku 1775 válkou za samostatnost. Tu v roce 1776 vyhlásilo na kongresu ve Philadelphii 13 bývalých kolonií přijetím Deklarace nezávislosti.

Válka za nezávislost formálně skončila až roku 1783 britským uznáním nového státu. Británie mu odevzdala nejenom území vzbouřených kolonií, ale celé své území až k Mississippi. Tím se USA staly rázem jednou z největších zemí světa podle rozlohy. Původně konfederativní charakter Spojených států byl v roce 1787 změněn na federativní systém a v roce 1789 vešla v platnost *ústava Spojených států*

BOX 2.5 DIVOKÝ ZÁPAD

První osadníci z východu doputovali do oblastí Skalnatých hor na začátku 19. století. Tehdy začíná vzrušující a mnohdy krvavá historie *Divokého západu*. Jeho dobývání byl neustále trvající boj s přírodními živly a hlavně s indiány. Kolony těžkých vozů s veškerým majetkem tažených koňmi postupovaly dál a ve třicátých letech 19. století byly překročeny Skalnaté hory a podařilo se dosáhnout Pacifiku. Cesta na Západ byla otevřena. Osadníci si stavěli primitivní domy a vše k životu si museli vyrobit sami. Osídlování bylo vládou všemožně podporováno. Především v roce 1862 vydala zákon (Homestead Act) garantující každé osadnické rodině 65 hektarů půdy zdarma, pokud bude obdělávána po dobu pěti let. Později, po roce 1916, se jednalo až o 1,3 km² půdy zdarma, a to na sušších Velkých (Vysokých) rovinách. To způsobilo velké zorňování prérie v západní polovině severozápadního Texasu a hlavně Kansasu a Nebrasky. Velmi suché roky začátkem třicátých let 20. století se větrnou erozí nová pole proměnila v prašnou poušť, tzv. Dust Bowl. Osadníci museli odejít (do Kalifornie) a v plánu obnovy New Deal po Velké depresi stálo obnovení této krajiny v prérii značný kapitál. Dust Bowl byla první velkou environmentální katastrofou způsobenou člověkem.

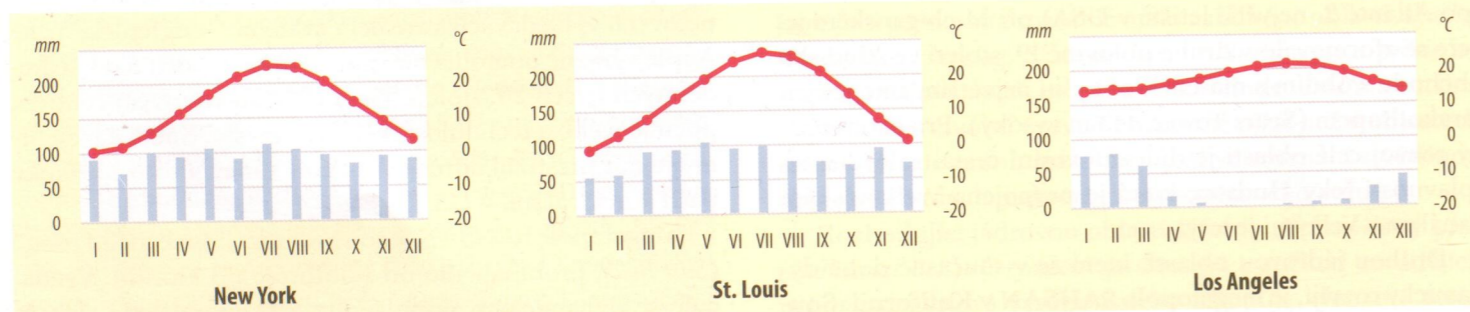
amerických. Prvním prezidentem se stal George Washington (1789–1797). Následuje období *územní expanze* a postupně se k původnímu území připojují oblasti na západě. Za třetího prezidenta Thomase Jeffersona (v roce 1803) se území USA zvětšuje o 140 % koupí Louisiany (která byla několikrát větší než současný stejnojmenný stát) od Napoleona za 15 milionů dolarů a v roce 1819 je od Španělska odkoupena Florida. Po americko-mexické válce ztrácí Mexiko ve prospěch Unie polovinu svého území. Nejprve po válce s Mexikem v roce 1845 území Texasu, dále pak území, na němž se rozkládají současné státy Nové Mexiko, Arizona, Utah, Nevada a Kalifornie. Po dohodě s Británií USA získaly tzv. teritorium Oregon, čímž dosáhly Pacifiku a nabyly svojí nynější „kontinentální“ podobu.

Vývoj jednotlivých regionů byl výrazně diferencovaný. Zatímco noví farmářští osadníci a průmyslníci na Severu prosazovali další demokratizaci společnosti, majitelé bavlníkových plantáží na jihu se klonili k zachování dosavadního otrokářského systému. Rozkol eskaloval *občanskou válkou* (Sever proti Jihu). Boje v letech 1861–1865 mezi Uníí a tzv. Konfederací (Virginie, Severní Karolína, Jižní Karolína, Georgie, Florida, Alabama, Tennessee, Mississippi, Arkansas, Louisiana a Texas) si vyžádal životy 620 tisíc vojáků.

Následující územní expanze se odehrávala již mimo „kontinentální USA“. V roce 1867 byla zakoupena za 7,2 mil. USD (tj. 5 centů za hektar) od Ruska *Aljaška* a po *americko-španělské válce* v roce 1898 zavlála americká vlajka na Kubě, Portoriku, Filipínách a na ostrovu Guam v Pacifiku. Kolem roku 1900 nastoupily USA cestu k velmocenskému postava

BOX 2.6 „ZLATÁ HOREČKA“ NA ALJAŠCE

Na Klondiku, pravostranném přítoku Yukonu, bylo objeveno zlato v roce 1896. Do oblasti Yukonu přicházeli hledat štěstí hlavně Američané. Cest bylo několik, ale všechny byly velice obtížné, a tak jich k cíli dorazilo jen několik procent. Dvě cesty vedly z Aljašského zálivu – první přes nynější největší město Anchorage, druhá přes současný ropný přístav Valdez. Obě směřovaly k řece Tanana ústící do Yukonu. Odtud potom bylo třeba se plavit proti proudu do kanadského Dawsonu, centra „zlatého opojení“. Populárnější byla cesta k hornímu toku Yukonu přes „vražedný“ Chilkootský průsmyk, protínající Pobřežní hory severně od Juneau. Tu zvolil i Jack London, který sice (jako většina zachvácených „horečkou“) zlato nenašel, ale jeho cesta a pobyt na Yukonu se staly námětem pro povídky a romány. „Zlatá horečka“ se stala impulsem pro osídlování téměř liduprázdné země. V roce 1880, kdy zde proběhlo první sčítání, zde žilo pouhých 30 tisíc lidí, převážně indiánů a Eskymáků. V té době byla založena nejvýznamnější aljašská města – Anchorage, Fairbanks a Juneau.

Obr. 2.7 Klimagramy měst New York, St. Louis a Los Angeles

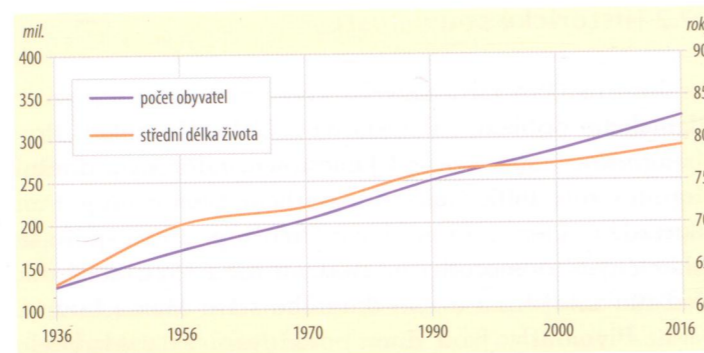
vení nejen na poli politickém, ale i ekonomickém, když se staly *hospodářsky nejsilnějším státem světa*. V roce 1902 intervenovaly ve Venezuele a o dva roky později získaly kontrolu nad strategicky důležitým Panamským průplavem.

Posíleny vycházejí USA z první světové války, do níž vstoupily až v dubnu 1917 na straně spojenců, tzv. Dohody. Po roce 1918 následovalo období izolacionalismu, které bylo ukončeno v roce 1941 vstupem americké armády do druhé světové války po napadení jejich havajské základny Pearl Harbor Japonskem. Po válce se USA staly *supervelmocí* a postupně zaujímaly postavení, které měla v 19. století a na začátku 20. století Británie. V období „studené války“, která se vyznačovala politickým a vojenským napětím, stály USA v čele západního bloku. Vytváření bariér proti komunismu a rozšiřování vlastní sféry vlivu se stalo zásadním geopolitickým faktorem. Po rozpadu východního bloku zůstaly USA jako supervelmoc osamoceny a snaží se stát garantem politické stability ve světě (vydávají na zbrojení více než deset dalších největších vojenských velmocí dohromady, tj. téměř polovinu vojenských výdajů na světě), ideálu demokracie a ekonomické prosperity. V současné době je jejich ekonomické postavení oslabováno nástupem modernizace Číny a globalizačními procesy, které přesouvají výrobu do zemí s nižšími nároky na bezpečnost, ochranu prostředí a mzdové prostředky.

Je třeba zdůraznit globální roli USA v prosazování vlastních zájmů pod hesly demokracie, občanských svobod apod. Tato snaha, v řadě případů podložena i rozhodnutím OSN, v méně hospodářsky vyspělém světě vzbuzovala a vzbuzuje mnohé protesty jejich obyvatel, kteří mylně svoji bídu a omezené možnosti rozvoji přisuzují právě hegemonii USA. USA se vojensky angažovaly v Koreji v padesátých letech, v sedmdesátých letech pak ve Vietnamu. V nedávné době byla aktivní vojenská přítomnost USA v Panamě, Kuvajtu, Iráku, Afghánistánu a v Sýrii. Kromě toho je nutné upozornit na množství vojenských základen, které mají USA v zahraničí. Je určitým paradoxem, že přítomnost těchto základen významně ovlivnila regionální rozvoj těchto oblastí (v minulosti Japonsko, Jižní Korea, Malajsie aj.).

2.7.3 Obyvatelstvo a osídlení

Populace se vyznačuje *příznivými demografickými charakteristikami*, nízkou mortalitou (8 ‰), vyšší natalitou (13 ‰) a vysokou střední délkou života (77 let u mužů a 82 let u žen, 2015). Pochopitelně, že se tyto údaje často liší podle etnik a sociálních skupin. Neobyčejná *pestrost „amerického národa“ je výsledkem neustálého přílivu přistěhovalců z celého světa*; USA jsou nazývány jednak „tavicím kotlíkem“ národů a kultur, jednak multikulturalismem, „salátovou mísou“ (tj. promíchané, avšak zároveň odlišné).

Obr. 2.8 Vývoj počtu a střední délky života obyvatel USA v letech 1936–2016

V USA žije přes *325 mil. obyvatel* (2016), tj. asi 5 % světové populace. Je to šedesátkrát více než v roce 1800 a čtyřnásobně více než na konci 19. století. Růst přirozenou měnou umocňovaly silné *imigrační vlny*. Uvádí se, že od roku 1820 se sem přistěhovalo přes 60 mil. obyvatel, hlavně z Německa (7 mil.), Británie (5 mil.) a Itálie (5 mil.). Přesídlenci z Evropy dali zemi převážně anglosaský ráz. V současné době zde každoročně „hledá štěstí“ a lepší životní podmínky přibližně 1 mil. přistěhovalců, z toho 400 tisíc legálních a zbytek ilegálních. Zatímco v minulosti přicházelo nejvíce Evropanů, od padesátých až šedesátých let 20. století převažují Asiaté a Hispánci – „Latinos“ (tab. 2.4 a obr. 2.8).

Původní obyvatelé USA – *indiáni* (box 2.7) – byli v boji s „bledými tvářemi“ téměř vyhubeni. Z 100 miliónů jich zůstalo na počátku 20. století necelých 300 tisíc. Do současnosti se jejich počet zvýšil na dva milióny. Žijí hlavně v západní části USA (v Novém Mexiku tvoří 10 % populace) a na Aljašce (15 %).

BOX 2.7 AMERIČTÍ INDIÁNI

V současnosti mezi nejpočetnější kmeny patří: Čerokijové, Navahové, Čipevajové, Siouxové, Čoktavové, Pueblané a Apači. V kmenových rezervacích žije asi třetina z nich. Původně bydleli ve stanech „týpi“ z vysokých tyčí pokrytých bizoní kůží, na jihu v domech z nepálených cihel. Některé kmeny pobývaly v jeskyních, jak o tom svědčí obydlí v Národním parku *Mesa Verde*. Zde ve skalních trhlínách, pod převislými klify, sídlil tajemný kmen Anasaziů, jejichž kultura zažila rozkvět v 11.–13. století. Jeho příslušníci byli skryti před nepřáteli a v bezpečí tak mohli budovat impozantní „útesová obydlí“. Ta náhodně objevili v osmdesátých letech 19. století pastevci, pátrající po zatoulaných kravách. Jejich očím se tehdy naskytl neskutečný pohled na polorozpadlé zdi domů a věží na protilehlé straně rokle. Ale Mesa Verde, zapsaná jako jedna z prvních amerických lokalit do seznamu Světového kulturního dědictví UNESCO, nejsou jenom jeskyně. Je to rozsáhlá tabulovitá hora, tyčící se do výšky přes 2 600 metrů.

Černoši (Afroameričané) byli přivázeni z Afriky na práci na plantáže otrokářského „Jihu“; jejich potomci dnes tvoří 13 % populace. V současné době osidlují i velká města na severovýchodě USA, kde mají převahu (např. Detroit 80 %, New Orleans, Baltimore, Washington po 60 % aj.). Černošská populace se vyznačuje nižšími příjmy, méně kvalitním vzděláním a vyšší kriminalitou. Korektnost většiny obyvatel Ameriky vyžaduje jejich pojmenování jako **Afroameričané**, resp. Black American (ve statistikách). **Hispánci** (Hispanos, také Latinos), žijící na jihu a jihozápadě USA, pocházejí hlavně z Mexika a Karibiku (často se jedná o nelegální přistěhovalce). Mnozí z nich hovoří pouze španělsky. Obyvatelé hispánského původu jsou nejrychleji rostoucí etnickou skupinou. Jejich vymezení je kulturní a nikoliv rasové, jsou mezi nimi jak běloši, tak míšenci a černoši. Zatímco v roce 1950 tvořili 2,1 % obyvatelstva USA, v roce 1996 již 10 %, v roce 2000 12,5 % a podle odhadu z roku 2005 téměř 17 %. Dynamický růst je daný jednak imigrací, jednak vysokou porodností. V Kalifornii, Arizoně, Novém Mexiku a v Texasu se pravděpodobně brzy stanou většinou. Největší podíl Hispánců je v Novém Mexiku – 45 %. Mexičané obývají hlavně jihozápad a západ USA, Portoričané severovýchod, Kubánci Floridu a New York.

Tab. 2.4 Zastoupení jednotlivých etnik ve státech USA podle nejvyššího podílu (2015)

Černoši		Hispánci		Indiáni	
Stát	%	Stát	%	Stát	%
Mississippi	37	Nové Mexiko	45	Aljaška	15
Louisiana	32	Kalifornie	38	Nové Mexiko	10
Georgia	30	Texas	38	Oklahoma	9

Zdroj: U.S. Census Bureau 2015

Podle *jazykové struktury* dominuje angličtina, která je výlučným mateřským jazykem pro 82 % obyvatel, španělština pro 10 %. USA nemají na federální úrovni kodifikovaný úřední jazyk. Některé státy USA naopak úřední jazyky mají. Vícejazyčnými státy jsou Louisiana (angličtina a francouzština), Nové Mexiko (angličtina a španělština) a Havajské ostrovy (angličtina a havajština).

V USA hraje náboženství daleko významnější roli, než je tomu v Evropě. Podíl věřících hlásících se k jednotlivým církvím je odhadován na základě průzkumů či podle odhadů samotných církví, neboť statistiky ze sčítání lidu tyto údaje nesledují. Podle odhadu *dominují křesťané* (70 %) hlásící se však k různým církvím (k protestantské 47 % a katolické 20 %). V USA žijí i muslimové a 2 % Židů. Setkáme se zde také z hinduisty, buddhisty, konfucianisty, taoisty aj.

Velmi *vysoká je míra urbanizace* (přes 80 %). Pro americké osídlení jsou typické *megalopole* (pásy souvislého městského osídlení), kdy jedno město přechází plynule v druhé. Největ-

ší megalopole prochází podél východního pobřeží USA, od Bostonu, přes New York – Philadelphii do Richmondu (tab. 2.5); žije v ní přes 50 mil. obyvatel a bývá označována jako BOSWASH. Druhá nejvýznamnější megalopole CHIPITTS s 35 mil. obyvateli směřuje od Chicaga do Pittsburghu. Pacifické pobřeží, mezi městy San Francisco – Los Angeles a San Diego, lemují megalopole SANSAN s 20 mil. obyvatel.

Tab. 2.5 Největší města USA podle administrativního vymezení a metropolitních areálů (v mil. obyvatel v roce 2013)

Pořadí	Město	Administrativní vymezení	Metropolitní areál
1.	New York	8,4	19,1
2.	Los Angeles	3,8	13,0
3.	Chicago	2,9	9,6
4.	Dallas	1,3	6,3
5.	Philadelphia	1,5	5,8
6.	Houston	2,2	5,7

Zdroj: U.S. Census Bureau 2015

Když se řekne *americké velkoměsto*, vybaví se New York či Washington. Podle „mrakodrapového“ vzoru *New Yorku* kráčí ostatní americká velkoměsta. Jeho hranice jsou neurčitě, a proto i počet obyvatel se uvádí různě – od 13 do 25 miliónů. Zahrnuje ostrovy Manhattan, Long Island a State Island. Vládne tu beton a železo na šachovnicovém půdorysu. *Washington*, budovaný od počátku jako hlavní město

BOX 2.8 ČEŠTÍ PŘISTĚHOVALCI

Přistěhovalectví Čechů do USA začalo již v 17. století, kdy byl zaznamenán první Čech usazený na americké půdě – Augustin Heřman v roce 1633. V roce 1738 se do USA přistěhovala skupina 300 příslušníků církve Moravských bratří, kteří zde zanechali hlubokou kulturní stopu. Hlavní vlna masového vystěhovalectví Čechů do USA začíná po roce 1848. Stěhovali se za půdou do oblastí Středozápadu, ale i do továren velkých měst. V době nacistické okupace našla v USA útočiště většina politických emigrantů z Evropy. Emigrace z Československa do USA v období komunistického režimu čítala celkem přibližně 150 tis. osob.

Nyní se k českému původu hlásí cca 1,3 mil. osob, čímž se USA řadí na první místo jako země s největší českou komunitou v zahraničí. V USA je česká menšina na 25. místě v pořadí menšin podle počtu příslušníků. Největší komunity jsou soustředěny ve velkých městských aglomeracích – Chicago, New York, Los Angeles, Washington, dvojměstí St. Paul/Minneapolis, dále pak ve státech Texas a Nebraska, kde tvoří osoby českého původu nejpočetnější etnickou komunitu ve vztahu k celkové populaci státu (cca 6 %). Celkové počty zahrnují jak osoby narozené na území Česka, tak osoby, jejichž předkové žijí v USA po několik generací. Většina z nich však již český jazyk neovládá.

federace, je jiný, určitější a má pevnější strukturu. Výstavba mrakodrapů tu nehrozí, neboť žádná budova nesmí být vyšší než Kapitol. Městské třídy se paprskovitě sbíhají u Kapitola a Bílého domu; velké plochy zaujímají parky a zahrady.

2.7.4 Hospodářství

USA jsou *ekonomicky nejvyspělejší státem planety* (HDP mají o 70 % větší než Čína a 3,5× vyšší než Japonsko a 4× vyšší než Německo, státy na 2.–4. pořadí světového žebříčku v roce 2015), a to i přesto, že podíl USA na světové produkci poklesl za posledních 50 let z 50 % na 20 %. *Vyspělé jsou všechny sféry hospodářství*; tradici má většina průmyslových odvětví, zemědělství vykazuje velké přebytky, špičkovou úroveň se vyznačují služby a rozvinuty jsou všechny druhy dopravy, která tvoří výborně fungující systém. Prosazují se supermoderní obory, opírající se o výzkum a inovace.

V řadě průmyslových odvětví USA ztratily své výsadní postavení. Daleko dynamičtěji se rozvíjí terciér, kde se od osmdesátých let 20. století vytváří více pracovních míst než v průmyslu. *Terciérní sektor* (služby) zaměstnává 72 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, následuje sekundární sektor s 25 % a s velkým odstupem primér (zemědělství) s pouhými 3 %.

Těžba surovin má světový význam a zahrnuje téměř kompletní sortiment; podílí se necelou čtvrtinou na hodnotě světové těžby. *Paliva* se opírají o zdroje ropy, zemního plynu a černého uhlí. Protože spotřeba je obrovská, vlastní ropa (10 % světové těžby) nestačí a musí se dovážet (kryje kolem 55 % domácí spotřeby ropy). Hlavními oblastmi těžby jsou Mexický záliv (50 %), Aljaška (25 %) a dále Kalifornie (15 %). Ropný gigant Exxon Mobil je největší US korporací. Zhruba ve stejných lokalitách se těží i zemní plyn (20 % světové těžby). Ohromné jsou zásoby kvalitního černého uhlí (třetina světových zásob, 2. největší těžba na světě za Čínou) v oblasti Appalačské pánve a ve státě Illinois, Ohio, Severní Dakota a Wyoming. *Železná ruda* se těží nedaleko Hořejšího jezera (80 % celostátní těžby). Ostatní suroviny,

BOX 2.9 – ROPNÉ BŘIDLICE

Americká ekonomika si velmi slibovala od těžby ropných břidelic, jež by mohly během dvou desetiletí zajistit USA soběstačnost a minimalizovat tak závislost největší ekonomiky světa na politicky velmi nestabilním regionu Perského zálivu. USA totiž v minulých letech zažily revoluci v oblasti produkce břidlicového plynu, díky němuž se staly z hlediska této suroviny soběstačné. Avšak u ropných břidelic, kterých mají USA přes 15 % světových zásob, se zdá situace vzhledem k ekonomickým a ekologickým důvodům odlišná a jak se ukazuje velmi diskutabilní.

s výjimkou fosfátů (Florida), se nacházejí převážně ve Skalnatých horách. USA zaujímají 1. místo na světě v těžbě fosfátů, síry a molybdenu (50 % světové těžby).

Americké průmyslové subjekty, soustředěné do *gigantických koncernů (korporací)*, patřily v minulosti k největším na světě. Ještě v roce 2010 se polovina z nich nacházela v první světové desítce. Do roku 2015 se mezi největšími již objevují pouze dva ropné koncerny Exxon (4.) a Chevron (9. v pořadí). Mnohé mají z důvodu napojení na světovou síť dceřiných společností a partnerských firem *nadnárodní charakter*. Prosazují se hlavně ve strojírenství (automobilové koncerny), petrochemii a elektronice.

Spotřebou energie jsou USA na druhém místě na světě za Čínou. Přes 40 % energie se získává z ropy; podíl domácího černého uhlí na energetické bilanci se snaží USA zvyšovat ve snaze omezit závislost na dovozu ropy. USA jsou i 2. největším spotřebitelem a producentem *elektrické energie* (20 % světové výroby). Vyrábí se převážně v tepelných elektrárnách (75% podíl na celkové produkci). Přes 100 jaderných elektráren, lokalizovaných hlavně do oblasti Skalnatých hor, dodává asi 10 % a na vodní elektrárny připadá 7 % vyrobené elektrické energie (hydropotenciál je prakticky vyčerpán). Nejvýznamnější vodní elektrárny byly vybudovány na řekách Columbia (hydroelektrárna Grand Coulee, 6 800 MW) a Tennessee, a to většinou ve třicátých letech 20. století. O využití alternativní energie usiluje Kalifornie a další státy jihozápadu, ať se jedná o energii geotermální, větrnou či zejména sluneční.

Hutnictví a strojírenství se prosazuje svou vysokou kvalitou. Díky miniaturizaci a používání plastů se snižuje výroba oceli (podíl na světové produkci klesl k 5 %). Výrobky barevné metalurgie využívá elektronika, letecká a jaderná technika. Strojírnoství se podílí na světové produkci 20 %; USA zůstávají největším producentem letadel (Los Angeles, San Diego, St. Louis, Houston, Seattle „Boeing“), zbraní a částečně i elektrotechniky. Tradiční výrobu představují automobily (15 % světové produkce), jejichž výrobu ovládá General Motors a Ford. Mezi nejprodávanější značky automobilů patří Ford, Chevrolet, Pontiac a Buick.

Světové úrovně dosahuje elektronika a elektrotechnika. Počítačová velmoc se opírá o firmy jako např. Apple, Lenovo, Dell, IBM, General Electric či Microsoft. Operační systém MS-DOS vytvořil v roce 1981 jeden z nejbohatších lidí planety, šéf Microsoftu William Gates, další systémy vytvořily společnosti Apple, Intel ad. Špičková je telekomunikační technika a fototechnika – firmy Kodak a Polaroid. USA jsou po Číně největším výrobcem ledniček a praček.

Provoz automobilů je závislý na *petrochemii* (koncerny Exxon a Chevron). Největší rafinerie ropy lemuje Mexický záliv a nalezneme je i ve velkých přístavech při Atlantiku. Gumárenský průmysl reprezentuje značka Goodyear v Akronu, Ohio. USA jsou světovou velmocí ve výrobě umělých hnojiv, plastů a kosmetiky.

Tab. 2.6 Produkce hlavních průmyslových a zemědělských výrobků v USA (1936–2015)

Výrobky	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2000	2015
černé uhlí	mil. t	450	460	550	850	900	850
ropa	mil. t	180	350	475	450	400	370
železná ruda	mil. t	35	55	55	40	40	50
měď	tis. t	760	950	1550	1550	1700	1200
elektrická energie	mld. kWh	120	385	1650	3000	3500	4200
ocel	mil. t	50	105	120	90	95	85
osobní auta	mil. ks	4	7	7	7	6,5	11
maso	mil. t	7	12	16	16	35	40
skot	mil. ks	65	95	115	110	100	90
obilí	mil. t	95	140	205	295	330	400
tabák	tis. t	600	900	870	800	700	350

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

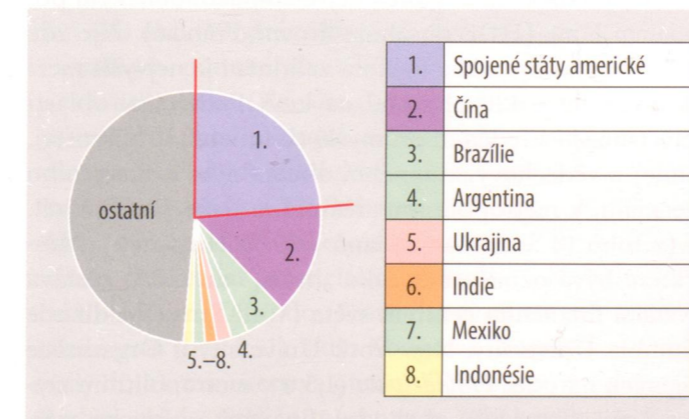
Potravinářský průmysl zpracovává produkci výkonného amerického zemědělství. Přední místa zaujímá produkce obilnin, USA ovládají polovinu světového obchodu s nimi. Pak je to výroba mléka, (2. na světě), masa (2.) a másla (2. na světě v roce 2014) a piva, v nichž jsou USA vždy na 2. místě na světě. Světově populární jsou nápoje firem Coca-Cola a Pepsi-Cola. Vyrobit se zde nejvíce whisky na světě.

Vysoce přebytkové zemědělství dosahuje špičkové úrovně – jeho hodnota přesahuje 15 % celosvětové zemědělské produkce. Vyznačuje se vysokou agrotechnickou úrovní a specializací, kterou umožňuje pestrost přírodních podmínek. Daleko nejvýznamnější pás *zemědělské specializace (belts)* představuje *kukuřičný pás (Corn Belt)*, ležící jižně od Velkých jezer. Dodává 40 % americké kukuřice, vyniká intenzivním chovem vepřů a skotu na mléko. Nově se rozšiřují plochy pěstování sóji. Tradiční bavlníkové plantáže se přestěhovaly více na západ, hlavně do Texasu. Prérie jsou známé *extenzivním chovem skotu* na maso. V *Kalifornii* je vysoce rozvinuta produk-

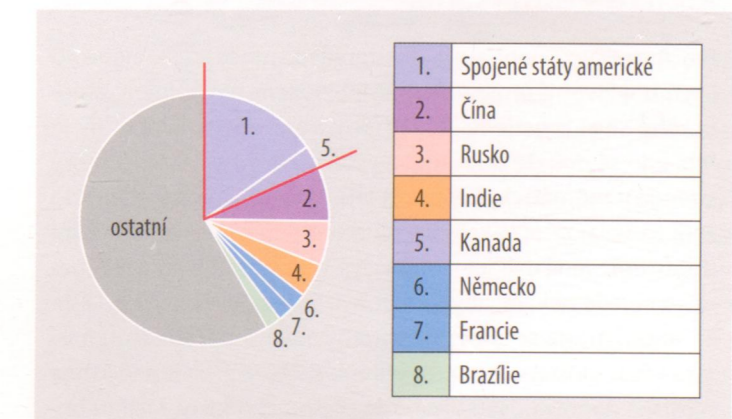
ce ovoce, zeleniny a vína a je největším producentem mléka v USA, celkově má i největší podíl zemědělství na HDP (asi 13 %).

Efektivní dopravní systém představuje zásadní podmínku úspěšného rozvoje ekonomiky. Nic nezměnilo americkou společnost v posledních sedmdesáti pěti letech jako automobilizace. Vžil se i termín – „*automobilová doba*“ či „*automobilový způsob života*“ (box 2.10). Síť dálnic spojuje 90 % všech měst s více než 50 tisíci obyvateli. Po silnici se přepravuje 20 % nákladní a 85 % osobní dopravy. Vysoký podíl na přepravě zboží má železniční (40 %) a říční doprava (15 %). Velká jezera jsou nejdůležitějším *vodním koridorem světa*. Hustá je vnitrostátní *letecká síť*. Největšími letišti na světě jsou Atlanta, Chicago, Los Angeles, Dallas a Denver (obr. 2.11).

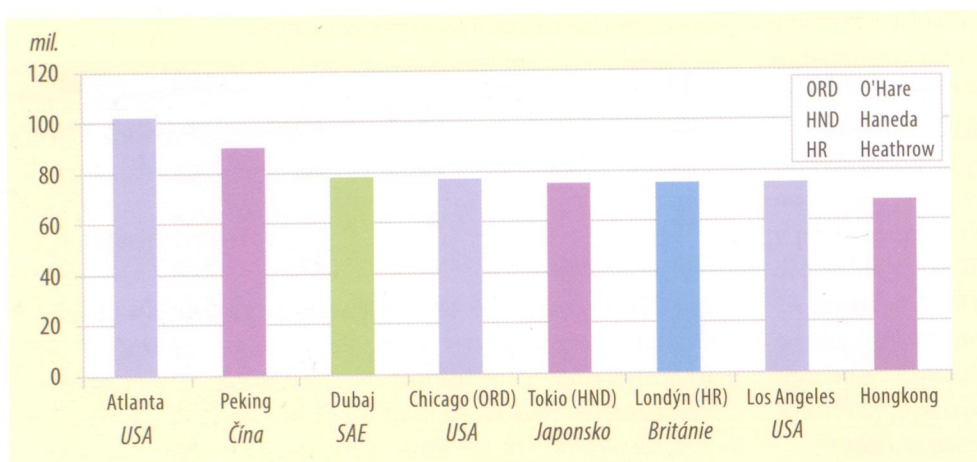
Zahraniční obchod ve světovém měřítku spíše stagnuje a vyznačuje se silně zápornou obchodní bilancí (hlavně v důsledku obrovského dovozu ropy a čínského spotřební-

Obr. 2.9 Největší producenti kukuřice (2015)

Obr. 2.10 Státy s nejdelší železniční sítí (2015)

Obr. 2.11 Největší letiště podle počtu odbavených cestujících (2015)

ho zboží). Exportují se kvalitní strojírenské výrobky (45 % – největší exportér zbraní, letadel a PC), chemické produkty (10 %), zemědělské zboží (10 % z celkové hodnoty exportu – největší exportér masa, kukuřice a pšenice).

2.7.5 Regionální diference

Spojené státy se administrativně člení na 50 států a federální distrikt hlavního města. S výjimkou Nebrasky (s jednokomorovým parlamentem) mají všechny státy dvoukomorový parlament, jehož označení se liší (např. Legislativa, Generální shromáždění, Generální dvůr). V čele každého státu je guvernér, který je zároveň předsedou jeho vlády. Každý stát má také vlastní ústavu, soudní systém, policii a další orgány; deleguje dva senátory do senátu USA a používá také vlastní vlajku a pečeť. Plošně největší státy jsou Aljaška (1 528 tis. km²), Texas (692 tis. km²) a Kalifornie (411 tis. km²), počtem obyvatel jsou největší Kalifornie (39 mil. v roce 2015), Texas (28) a New York 20 mil. obyvatel).

BOX 2.10 AMERIČTÍ PENDLEŘI A AUTOMOBILISMUS

Pro Američany není auto jen dopravní prostředek, ale je to i symbol životní úrovně. Je předpokladem pro splnění „amerického snu“, prostředek k dosažení nezávislosti. Svobodný je ten, kdo se dokáže odpoutat a vyrazit (proto se Američan prý stěhuje v průměru každých pět let), svobodný je také ten, kdo sedí za volantem. Lákají hlavně dlouhé nekonečné, ale velmi dobře upravené dálnice – highways. Vše se točí okolo aut. Američan nejede někde, aby tam pobyl, ale aby tam jel. Zdá se, že americká města se staví pro potřeby aut, nikoliv lidí. Jsou místa, kam se dostanete pouze autem, protože v nich neexistuje městská doprava. Jsou ulice, kde nejsou chodníky. Mají tu obchody i kina, kde nemusíte auto vůbec opustit.

Při regionalizaci Unie se nejčastěji používá dělení podle Amerického statistického úřadu (*United States Census Bureau*). To člení „kontinentální“ část USA na devět oblastí, Aljaška a Havajské ostrovy bývají vyčleňovány zvlášť (obr. 2.12).

Nová Anglie je tvořena šesti státy (Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut), název nese podle staré britské kolonie. Je nejmenším z regionů a na ploše 170 tis. km² žije 15 mil. obyvatel, tj. zhruba 1,5 % populace USA (ale v roce 1850 to bylo 22 %). Zajímavostí je, že 20 % obyvatel je irského původu. Nová Anglie patří k duchovním centrům Unie. Sídli zde tři z osmi nejprestižnějších univerzit na světě: Harvardská univerzita (mezi nejslavnější absolventy patří sedm prezidentů USA, z nich např. F. D. Roosevelt, John F. Kennedy a Barack Obama), Yaleova univerzita (jméno podle svého prvního mecenáše Elihu Yalea) v Connecticutu (s absolventy jako např. američtí prezidenti Bill Clinton, George H. W. Bush; studuje zde nyní přes 11 tis. studentů) a Massachusetts Institute of Technology (MIT) s více než sedmdesáti laureáty Nobelovy ceny. Průmysl se zaměřuje na náročnou strojírenskou výrobu (letadla, zbraně) a elektroniku. Důležité zůstává zemědělství, rybolov a zpracování dřeva.

Středoatlantská oblast (New York, New Jersey, Pensylvánie) představuje region s největším ekonomickým potenciálem Unie (HDP dosahuje úrovně Francie). Žije zde téměř 60 mil. obyvatel a hustota zalidnění je nejvyšší mezi makroregiony – 120 obyvatel na km². Patří mezi oblasti s největším soustředěním průmyslu (hutnictví, strojírenství, chemie) a vědeckovýzkumného, obchodního a finančního potenciálu. V metropolitním areálu *New Yorku* žije 19,8 mil. lidí (z toho 18 % Afroameričanů a 19 % Hispánců). Město, které bývá označováno jako „brána“ do USA, zůstává největším finančním centrem světa (Wall Street), sídlí zde Columbia University, New York University a Organizace spojených národů. *Philadelphia* (1,5 a v metropolitním areálu 5,8 mil. obyvatel), obchodní, finanční a vědecké centrum s velkou rafinerií ropy, byla v letech 1790–1800 hlavním

městem USA. Tradici má hutnictví v Buffalu a Pittsburghu, optika a fototechnika (Kodak) v Rochesteru.

Střední severovýchod (Ohio, Michigan, Wisconsin, Illinois, Indiana) – bývá označován jako oblast Velkých jezer. Na ploše 750 tis. km² zde žije přes 46 mil. obyvatel (z toho 25 % je německého a 7 % polského původu). Region náleží k hospodářsky nejvýznamnějším oblastem USA s dominující výrobou automobilů (Detroit, Lansing, Flint), gumárenským a strojírenským průmyslem – Akron (Goodyear) a Indianapolis. *Chicago* (3 mil. a v metropolitním areálu 9,6 mil. obyvatel) má ocelárny, strojírný, výrobu potravin a je střediskem obchodu s obilím a masem. Je významným dopravním uzlem s jedním z největších letišť na světě (O'Hare přepravilo v roce 2014 přes 70 mil. osob). Ve městě se nachází nejvyšší mrakodrap USA (Sears Tower, 443 m). Region je význačným dodavatelem zemědělských produktů (kukuřice, pšenice, sója, chov prasat), významná je produkce piva v Milwaukee (největší pivovar Miller Brewing Co., od roku 2015 jde o 2. největšího výrobce piva na světě).

Střední severozápad (Minnesota, Iowa, Missouri, Kansas, Nebraska, Jižní a Severní Dakota) se vyznačuje velmi nízkou intenzitou zalidnění (pouze 16 obyvatel na km²) – na ploše 1 350 tis. km² zde žije 18 mil. obyvatel. Oblast je označována jako „Zemědělské srdce“ a je nejvýznamnější zemědělskou oblastí USA. Jedná se o „obilnici USA“ a jednotlivé státy mají prvenství v produkci: Kansas – pšenice, Iowa – kukuřice a sója, Severní Dakota – ječmen a Jižní Dakota – oves. Dále se pěstují píce pro chov dobytka. Dominuje potravinářský průmysl (maso, mléko, pivo) s hlavními centry: Minneapolis, St. Louis (pivovar a centra společnosti Anheuser-Busch, 2008 ji koupila belgicko-brazílská korporace InBev, od 2015 největší producent světa, v Česku například vlastní smíchovský Staropramen) a Kansas City (maso). Oblast má velké zásoby železné rudy v Minnesotě (80 % USA).

Jihoatlantská oblast (Delaware, Maryland, území hlavního města, Západní Virginie, Virginie, Severní a Jižní Karolína, Georgia a Florida) tvořila kdysi jádro tzv. „otrokářského Jihu“. Počet obyvatel zde již překročil 60 milionů. Oblast se vyznačuje velkým přírodním potenciálem zásob černého uhlí (Virginie, Západní Virginie), fosfátů (Florida) a úrodnými půdami. Tradiční je zemědělská specializace na produkci tabáku (Karolína), rýže, cukrové třtiny a citrusů (Florida). Lehký průmysl se zaměřuje zejména na zpracování zemědělských produktů – textil, potraviny, tabák. Na mysu Canaveral na Floridě bylo vystavěno kosmické centrum, odkud létaly rakety a raketoplány do kosmu a na Měsíc. Rekreační potenciál celostátního významu má Florida – Miami, Orlando (Disneyland). V oblasti se nachází *Washington* (box 2.11), sídlo Kongresu (Kapitol), prezidenta (Bílý dům), ministerstva obrany (Pentagon) a sídlo OECD. Richmond je tradičním centrem tabákového průmyslu, elektrotechnického i chemického (DuPont), Atlanta pro

BOX 2.11 HLAVNÍ MĚSTO USA

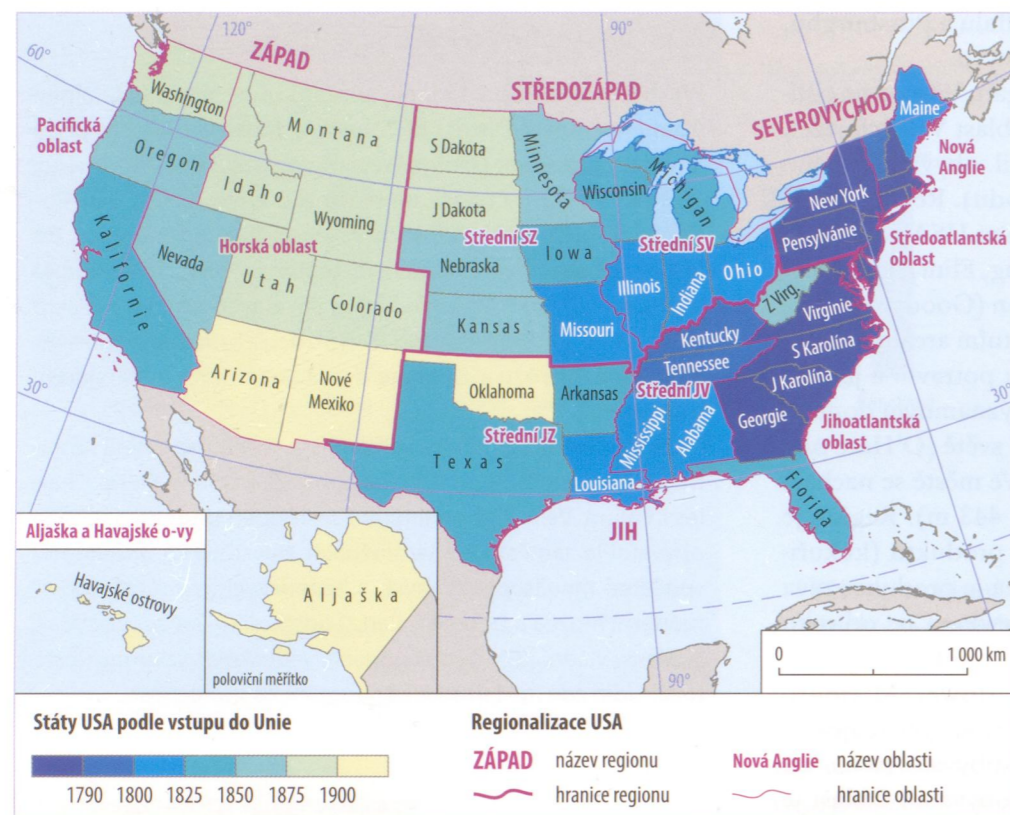
Washington neleží v žádném ze států Unie, ale na federálním území nazvaném District of Columbia. Místo vybral sám první americký prezident George Washington a dal mu i své jméno. Městem ve tvaru čtverce na ploše 260 km² protéká řeka Potomac. Výhodou je blízkost mořského zálivu Chesapeake, do něhož se řeka vlévá. Federální distrikt má v současnosti téměř stejná práva jako státy Unie a bývá jim stavěn na roveň. Město se od svého založení na konci 18. století rozrostlo tak, že přesáhlo hranice distriktu a zasahuje do okolních států – Marylandu a Virginie.

Město je jiné než americká velkoměsta. Trochu upomíná na Paříž a jeho podobu mu vtiskl francouzský architekt Pierre Charles L'Enfant. Ve městě není téměř zastoupen průmysl a většina obyvatel je zaměstnána ve službách. Návštěvníka upoutá nespočetné množství kulturních a historických pamětihodností, moderní muzea a bohaté galerie soustředěné na tzv. ose Mall. Sídli zde vládní (Bílý dům, Kongres), vědecké a výzkumné instituce. Sídlo zde má i Americká geografická společnost.

slula výrobou letadel a zejména Coca-Coly, telekomunikací (AT&T Mobility) a jako centrum TV stanice CNN. Je sem situováno největší letiště světa, které ročně odbaví 95 mil. cestujících (2014) – základna Delta Air Lines. V roce 1996 se zde konaly Letní olympijské hry.

Střední jihovýchod je tvořen pouze čtyřmi státy (Kentucky, Tennessee, Alabama, Mississippi), v kterých žije 18 mil. obyvatel a kde dominují Afroameričané. Jedná se o relativně nejméně rozvinutou oblast USA, téměř periferní oblast Unie, která se soustřeďuje na pěstování bavlny, rýže a tabáku. Nacházejí se tu velmi bohaté přírodní zdroje – uhlí, zemní plyn (Alabama) a hydropotenciál řek (federální systém přehrad na řece Tennessee, tzv. TWA). *Louisville* v Kentucky je hlavním městem americké „whiskey“ (třetina produkce bourbonu v USA) a významným dopravním uzlem, daným i polohou na řece Ohio. Menší *Lexington* vyniká světoznámým chovem dostihových koní. Důležitá je výroba hliníku, zbraní (*Birmingham* v Alabamě), potravin a textilu. Středisky státu Tennessee je *Memphis* na řece Mississippi (kolébka rock and rollu) a jeho hlavní město *Nashville*, významný producent tabáku a hudebních nosičů – město je centrem country hudby. Ekonomicky významný je turismus a rekreace v národních parcích v Appaláčích (národní park Great Smoky Mountains – největší návštěvnost ze všech národních parků USA).

Střední jihozápad tvoří rovněž čtyři státy (Louisiana, Arkansas, Oklahoma, Texas – box 2.12), kterou obývá téměř 40 mil. osob. Jedná se o perspektivní a velice prosperující oblast. Hlavním bohatstvím jsou zásoby ropy a zemního plynu, rozsáhlé pastviny a bavlníková pole. Texas je

Obr. 2.12 Územní vývoj a územní členění USA

největším producentem ropy (kolem 60 % těžby v USA) a bavlny a má nejvíce dobytkařských farem mezi státy USA. V průmyslu dominují chemické obory, kosmický průmysl, výroba hliníku a potravin. Významná je těžba a zpracování ropy a zemního plynu, těžba břidličných typů se rozvíjí. *New Orleans* (1,2 mil. obyvatel, založen Francouzi roku 1718), je velkým přístavem na Mississippi. Stal se baštou katolicismu a je známý jako město tradičního džezu, kreolské kultury a turismu (historické jádro „French Quarter“). *Houston* (2,2 mil. a v metropolitním areálu 5,7 mil. obyvatel) se zaměřuje na petrochemický a raketový průmysl, sídlí zde středisko NASA. *Dallas* (1,3 mil. a v metropolitním areálu 6,3 mil. obyvatel) se zaměřuje na těžbu ropy a její zpracování, výrobu aut, letadel a elektroniky.

Horská oblast. Tvoří ji osm států (Montana, Idaho, Wyoming, Nevada, Utah, Colorado, Arizona, Nové Mexiko) a je plošně největší oblastí rozprostírající se na ploše přes 2 mil. km². Populačně je to nejdynamičtěji rostoucí oblast Unie – ročně se počet obyvatel zvyšuje o 1,5 % a dosahuje nyní počtu 25 mil. obyvatel (2015), přispívá k tomu imigrace středních vrstev z chudších oblastí Jihu i Kalifornie do severních států oblasti a značná ilegální i legální imigrace z Mexika. Region je velkou zásobárnou rud (měď, zinek, olovo, zlato, uran, molybden), na jejichž těžbu navazuje barevná metalurgie a atomový průmysl (Albuquerque, Los Alamos). Potravinářský průmysl zpracovává zejména produkty extenzivní živočišné výroby, popř. ovoce a ranou zeleninu, pěstovanou na zavlažovaných půdách Nového Mexi-

ka a Arizony. Důležitý je cestovní ruch, jehož rozvoj souvisí s existencí národních parků (bizarní skály – Devil's Tower, Rainbow Bridge, Carlsbadské jeskyně) a rezervací indiánů. Nejdynamičtěji rostoucím americkým městem je *Phoenix* (1,5 mil. a v metropolitním areálu 5,8 mil. obyvatel) na jihu Arizony, téměř závislý na dopravě vody kanálem z Colorada. Oblast se vyznačuje vysokým podílem Hispánců (40 %) a rozvojem moderních průmyslových oborů – elektroniky a letectví. *Denver* náleží mezi největší americká letiště, a je

BOX 2.12 TEXAS

Texas je podle počtu obyvatel i rozlohou druhý největší stát Unie. Žije zde téměř třikrát více obyvatel než v Česku. Na rozdíl od jiných států Unie byl krátce nezávislou republikou, a to od roku 1833 (kdy se po povstání odtrhl od Mexika jako „Republika osamocené hvězdy“) do 1845 (kdy byl anektován USA). Tento fakt se odráží i na určitých zvlátnostech Texanů a odlišnosti od obyvatel USA. Nejen tím, že je zde silně zastoupen latinskoamerický prvek (přes třetinu populace představují Hispánci). Všude vlají texaské vlajky, názvy hotelů, bank a firem často obsahují slovo „Tex“ (např. ropný koncern Texaco). Před ropným boomem bylo bohatství Texasu spojováno s chovem skotu na rančích a s prací kovbojů. Dříve se dobytek volně pohyboval pod dohledem kovbojů, vynález ostnatého drátu v sedmdesátých letech 19. století však usnadnil budování plotů, což vedlo ke snadnější kontrole stád.

BOX 2.13 LAS VEGAS

Las Vegas je poslední americkou iluzí o Eldorádu. Vznik města (založeno 1905) souvisí mj. s legalizací hazardu v Nevadě v roce 1931 a právě zahájenou výstavbou nedaleké Hooverovy přehradě na řece Coloradu. Po těžké práci bylo nutné se pobavit a vydělané peníze utratit. O výstavbu „Ráje gamblérů“ se po válce zasloužil Bugsy Siegel, který musel čelit zájmům mafie v čele s Lucym Lucianem. Město je vybudováno na nehostinném místě uprostřed Mohavské pouště. Hlavní tepnu představují Fremont Street a bulvár Strip s hotely, divadly a obřími kasiny. Symbolem města je 360 metrů vysoká věž Stratosphaera. Největší věž na území USA byla dokončena v roce 1996; nachází se v ní hotel, kasino a obchody. Jedná se o nejdynamičtěji rostoucí město USA s 2 mil. obyvatel, žijících v jeho metropolitní oblasti.

to uzel zejména vnitrostátních linek. Má velké plošné rezervy k dalšímu plánovanému růstu. Je centrem polygrafického průmyslu (tisk cenin) a turistiky na úpatí Skalnatých hor. *Salt Lake City* je střediskem sekty mormonů a *Las Vegas* centrem zábavního průmyslu (herny) a turismu (box 2.13).

Pacifickou oblast (Kalifornie, Oregon, Washington) tvoří pouze tři státy, přesto náleží k nejvýznamnějším oblastem USA, kde na rozloze téměř 750 tis. km² žije přes 50 mil. obyvatel (2014). Dynamický je ekonomický i populační růst – ročně se počet obyvatel zvyšuje o 1 %. Velký podíl na tom má vysoká imigrace z Mexika – Hispánci nyní tvoří již přes třetinu obyvatel. Bohaté jsou přírodní zdroje – ropa, hydroenergetický potenciál a výhodné klimatické podmínky pro ovocnářství a zelinářství (citrusy, olivy, víno). Průmyslovým oborům dominuje petrochemie, výroba letadel a elektroniky a hi-tech, a to v Silicon Valley situovaném 70 km jihovýchodně od San Franciska (asi 3 tis. podniků). Velmi intenzivní je cestovní ruch, zaměřený na přímořskou (mořská letoviska) a městskou turistiku. Hojně jsou navštěvovány národní parky. Problémem je nedostatek vody pro závlahy, lesní požáry a častá zemětřesení.

Los Angeles je druhou největší metropolitní oblastí USA,

BOX 2.14 ALJAŠKA

V pořadí 49. stát USA (od roku 1959), s oficiální přezdívkou „Země půlnocního Slunce“, zaujímá mezi státy Unie mnohá prvenství. Má nejvyšší zastoupení dětské složky na celkovém počtu obyvatel (30 %), nejvyšší natalitu (16 ‰) a naopak nejnižší mortalitu (5 ‰). Obyvatelstvo dosahuje nejvyššího celkového přírůstku. K vysokému přirozenému přírůstku je třeba přičíst i vysoké imigrační přírůstky. Trvale chladné podnebí neumožňuje významnější zemědělské aktivity; méně než 0,5 % plochy je využíváno zemědělsky. Tradici má těžba dřeva a rybolov, zejména u původního obyvatelstva. Největším bohatstvím Aljašky již dávno není zlato, ale **ropa**. Těží

kde žije přes 13 mil. lidí. Patří mezi významná světová centra vědy, kultury a zahraničního obchodu. Průmyslu zde dominuje petrochemie, výroba letadel a aut; do Hollywoodu je koncentrován filmový průmysl. *San Francisco* se proměnilo ve finanční, obchodní, kulturní a turistické centrum. Vyniká výrobou zbraní, elektroniky a módních oděvů, v Berkeley sídlí známá universita. Symbolem města je od roku 1937 Golden Gate Bridge, 2,7 km dlouhý visutý most. Rybný přístav *Seattle* vyniká výrobou letadel Boeing.

Aljaška je největším (1 528 tis. km²) a populačně nejdynamičtěji rostoucím státem (box 2.14). V letech 1940–1980 se počet obyvatel zvýšil téměř šestkrát a nyní dosahuje hodnoty 750 tisíc. Největším bohatstvím je příroda (65 % plochy je vlastněno a spravováno federální vládou) a suroviny (ropa, zlato, dřevo). Svůj význam si uchovává rybolov (losos). Obyvatelstvo má mzdy i životní úroveň zřejmě nejvyšší v rámci USA (bonusy, těžba ropy). **Havajské ostrovy** (17 tis. km² a 1,5 mil. obyvatel) jsou nejdlehlším a nejmladším státem (od roku 1959). Vyznačují se strategickou obchodní a vojenskou polohou a jsou dodavatelem tropických plodin (ananasy, třtina, orchideje). Jsou „turistický rájem“ nadnárodního významu.

2.8 KANADA

2.8.1 Vymezení a přírodní poměry

Kanada zaujímá severní polovinu makroregionu i s přilehlými ostrovy. Je po Rusku *druhým největším státem světa* na ploše 10 mil. km². Kromě USA nemá hranice s žádnou jinou zemí. Právě s tímto *sousedem má nadstandardní vztahy* – propojenou ekonomiku a je turistickým zázemím pro jeho obyvatele. Kanada je federativním státem. Nejvyšším představitelem zůstává formálně britská královna.

Přírodní podmínky Kanady jsou značně specifické, vyznačující se výraznou horizontální členitostí a do značné míry i monotónností reliéfu. Specifikem jsou jezera, krajina modelovaná kontinentálním ledovcem (v minulosti po-

se ze šelfu v Beaufortově moři při severním pobřeží v oblasti přístavu Prudhoe Bay. Na jih se dopravuje transaljašským ropovodem, dlouhým asi 1 300 km do nezamrzajícího přístavu Valdez. Nyní ropa poskytuje 85 % příjmů státu. Díky ropnému bohatství nemusí obyvatelé platit žádné daně z příjmů. Ale ropa přináší ekologické problémy. Největší ropná havárie v dějinách USA se odehrála v Zálivu prince Viléma. V roce 1989 zde tanker Exxon Valdez najel na mělčinu a unikající ropa katastrofálně poničila celé pobřeží zálivu. Těžba ropy v řadě ropných polí je velkou zátěží pro velmi labilní ekosystémy tundry i jehličnaté lesy.

krýval 97 % povrchu), nenarušená příroda, suroviny, lesy a ostrovy. Na severu se rozprostírá největší soustava ostrovů na světě – Arktické souostroví (*Arctic Archipelago*, 1,5 mil. km² a přes 36 tis. ostrovů); největšími ostrovy jsou Baffinův (507 tis. km² – druhý největší ostrov makroregionu), Viktoriin (217 tis. km²), Ellesmerův (196 tis. km²). Na východě pobřeží je situován Newfoundland (109 tis. km²) a Ostrov prince Eduarda, na západním pobřeží Vancouver (31 tis. km²).

Přes polovinu státního území zaujímá **Kanadský štít** (s Arktickou nížinou na severu a Laurentinskou vysočinou na jihovýchodě), pokrytý převážně tundrou a tajgou. Z USA sem zasahují Velké roviny pokryté travinami, dnes proměněné do podoby kulturní krajiny. Kordillery jsou tvořeny třemi souběžnými pásmy – na východě Kanadskými **Skalnatými horami** (Mount Robson 3 954 m), vnitřním pásem náhorních plošin (600–1 500 m n. m.), například semiaridní vnitrozemskou Columbijskou plošinu v deštivém stínu Pobřežních hor. Rostlinný kryt tvoří převážně jedle douglaska, kanadský cedr a alpská květena. Na severu se tyčí Pohoří sv. Eliáše s nejvyšší horou Kanady Mount Logan (6 050 m n. m.). Tamní krajina má velehorský ráz s ledovcovými tvary a fjordy při západním pobřeží. V oblasti **Kordiller** se nachází mnoho národních parků. K nejvýznamnějším patří Wood Buffalo (45 tis. km²), Waterton-Glacier, Jasper-Banff a Algonquin.

Dávný ledovec po sobě zanechal *jezerní oblasti*; plochou sladkovodních vod (8 % území) se Kanada řadí na přední místo světa (z hlediska objemu se zde nachází 20 % celosvětových zásob sladké vody). Hranici s USA tvoří **Velká jezera**, mezi Erijským jezerem a Ontariem leží proslulé Niagarské vodopády. S mořem spojuje jezera Řeka sv. Vavřince, intenzivně využívaná pro říční dopravu.

2.8.2 Historické souvislosti

Historický vývoj současné Kanady souvisí s evropskou imigrací, která je vázána převážně na Francii a Anglii. Spory mezi těmito velmocemi vrcholily v Evropě sedmiletou válkou v letech 1756–1763, která dílem přešla i na území Kanady. Z té vychází vítězně Británie a Francie přichází o svá území. V roce 1791 je Kanada rozdělena na Dolní Kanadu (Québec) s převahou frankofonního obyvatelstva a Horní Kanadu (Ontario) s převahou anglofonního obyvatelstva. Kanadské dominium, tvořené Ontariem, Québecem, Novým Skotskem a Novým Brunšvikem, vzniká roku 1867. Na základě Westminsterského statutu získává Kanada nezávislost na Británii formou autonomie (1931). Podle *nové ústavy* (1982) je Kanada zcela nezávislou zemí, která formálně uznává britskou královnu i za svého panovníka. Těsná spolupráce s USA vedla v roce 1988 k vytvoření zóny volného obchodu – NAFTA (spolu s Mexikem). Latentní separatistické snahy Québecu vedly k vypsání referenda (1995), které

však skončilo setrváním provincie ve federaci. Autonomii prostřednictvím nově vymezeného teritoria Nunavut získali Inuité (Eskymáci) v roce 1999.

2.8.3 Obyvatelstvo a osídlení

Tvrde přírodní podmínky pro život člověka způsobily, že *90 % obyvatel z 35 milionů žije v přibližně 300 km širokém pásu podél hranice s USA*. Vysoká je míra urbanizace, v pěti největších městech žije téměř polovina obyvatel – v metropolitním areálu Toronta 5,5 mil. a Montrealu 4 mil. obyvatel (tab. 2.7). Původní obyvatelé (indiáni, Inuité – Eskymáci – box 2.15) žijí roztroušeně po celém území Kanady (hlavně na severu) a tvoří necelé 2 % populace (Algonkinové, Athabaskové, Irokézové). V Kanadě existují dva úřední jazyky. Převažuje anglicky mluvící obyvatelstvo; frankofonní je zejména Québec (25 % obyvatel Kanady). Mírně převažují katolíci nad protestanty. V Kanadě platí omezení pro imigranty. Přesto se ročně přistěhuje okolo 100 tis. osob, hlavně z Asie a Karibiku.

V současné populaci uvádějí Kanadané nejčastěji *původ* anglický (21 %), francouzský (15,8 %), skotský (15,2 %), irský (13,9 %) a německý (10,2 %). Obyvatelé neeuropoidní

Tab. 2.7 Největší urbanizované areály v Kanadě k roku 2011 (v mil. obyvatel)

Pořadí	Název	Provincie	Počet obyvatel
1.	Toronto	Ontario	5,6
2.	Montreal	Québec	3,8
3.	Vancouver	Britská Kolumbie	2,3
4.	Ottawa-Gatineau	Ontario-Québec	1,2
5.	Calgary	Alberta	1,2
6.	Edmonton	Alberta	1,2

Zdroj: Statistics Canada 2016

BOX 2.15 INUITÉ ČI ESKYMÁCI

Inuité či Eskymáci, etnikum mongoloidního původu, obývají rozsáhlá území severní části Angloameriky (Kanada, Grónsko, Aljaška) a Sibiře. Za Inuity se označují především Eskymáci z Kanady a Grónska. Některá inuitská slova přešla do evropských jazyků, např. anorak, kajak, nanuk, iglú nebo malamut. Předkové Inuitů pocházejí z poloostrova Čukotka, odkud před 12 000 lety přešli přes Aljašku až do Grónska. Inuité jsou mírumilovní lidé, mezi sebou většinou nevedli války a neznali pojem otroctví. Dnes žijí ve vesnicích v domech s elektrinou a dalšími modernějšími předměty denní potřeby. Důsledky jejich „modernizace“ vedou k zániku původních tradic a často k alkoholismu.

BOX 2.16 ČEŠI V KANADĚ

Poměrně vysoký počet Kanadčanů se hlásí k českým kořenům. První kontakty Čechů s Kanadou se uskutečnily již v 18. století, kdy zde Moravští bratři zakládali první misie (největší z nich v Ontariu na Thames River vydržela až do roku 1902). Největší příliv krajanů do Kanady nastal po roce 1920, neboť Kanada měla tehdy velmi liberální imigrační politiku. Za prací se stěhovaly celé rodiny především z Moravy a Slezska. V roce 1931 se k českému a slovenskému původu v Kanadě hlásilo již více než 30 tisíc osob. Doba německé okupace Československa znamenala nový příliv krajanů do Kanady. Všechny krajské spolky se tehdy semkly a organizovaly sbírky na ochranu republiky. V roce 1939 se v Torontu konal první československý kongres, kde byl položen základ Národní aliance Slováků, Čechů a Podkarpatských Rusínů, předchůdce dnešního Českého a slovenského sdružení v Kanadě. Činnost sdružení se začala dále rozvíjet po roce 1948, kdy do Kanady začalo přicházet množství nových, většinou politických emigrantů (statistiky uvádějí počet až 300 tisíc). Největší počet krajanů do Kanady přišel ve velké emigrační vlně z roku 1968. Při posledním sčítání lidu se v Kanadě k české nebo slovenské národnosti přihlásilo 70 tisíc osob. Krajská komunita v Kanadě je tak třetí největší českou krajskou komunitou na světě.

ho původu (Číňané 4 %, obyvatelé jižní Asie 4 %, černoši 2,5 %) jsou nejčetněji zastoupeni ve velkých městech – Vancouver 51 % a Toronto 47 %. Vzhledem k vysoké natalitě a pokračující imigraci se předpokládá, že obyvatelé neeuropoidního původu do roku 2017 budou tvořit čtvrtinu kanadské populace.

2.8.4 Hospodářství

Kanada je spolu s Brazílií druhou největší *ekonomickou velmocí* západní polokoule. Ještě před první světovou válkou se typicky zemědělská a dřevařská země začala měnit v *moderní průmyslový stát s vyspělým zemědělstvím* a tento proces dovršila díky dynamickému růstu po druhé světové válce (tab. 2.8). Podle velikosti HDP zaujímá 10. pořadí na světě (2015).

Ekonomika se opírá o *velmi pestré a bohaté přírodní bohatství* – lesy, ryby a hlavně nerostné suroviny. Kanada zaujímá přední místo na světě v těžbě niklu, zinku a uranu (2. místo na světě v roce 2014). Důležitá je těžba zemního plynu a ropy (zejména v Albertě s obrovskými ložisky bitumózních písků na řece Athabaska – povodí Mackenzie, a šelf Severního ledového oceánu). Tradiční je těžba železné rudy na poloostrově Labrador a černého uhlí v Albertě.

Nejvýznamnějšími průmyslovými odvětvími je dopravní

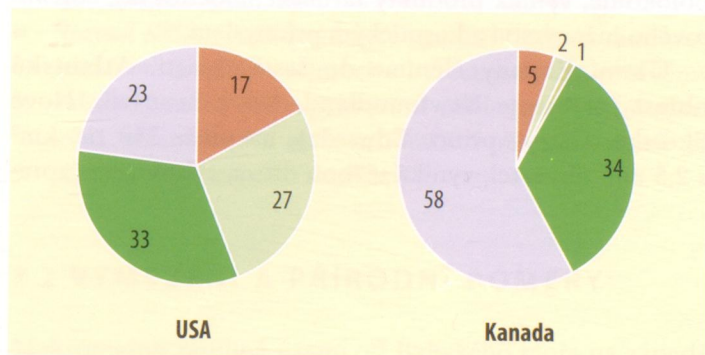
strojírenství, petrochemie, barevná metalurgie a dřevozpracující průmysl. Téměř *60 % elektřiny vyrábějí vodní elektrárny* (např. La Grande a Churchill na Labradoru) – Kanada je 3. největším producentem elektřiny z vodních elektráren na světě po Číně a Brazílii; 10 % připadá na jaderné elektrárny. Výrobu automobilů ovládají americké koncerny Ford a General Motors (Windsor, Toronto). V provincii Québec je soustředěno asi 60 % leteckého průmyslu a strojní zařízení pro papírenský a ropný průmysl. Petrochemie se soustřeďuje v Albertě (Edmonton, Calgary) a v přístavech – Vancouver, Sarnia (na jihu Huronského jezera). Surovinové bohatství vedlo k rozvoji *barevné metalurgie*. Na základě dostatku levné elektřiny je Kanada 3. největším výrobcem hliníku na světě (Britská Kolumbie, Québec). Jediné předpoklady pro rozvoj má *dřevozpracující průmysl* – výroba papíru (5. místo na světě), celulózy, nábytku a řeziva. Kanada je největším světovým exportérem dřeva. *Potravinářský průmysl* je zaměřen na výrobu masa, mléka a zpracování ryb.

Zemědělství disponuje pouze 5 % orné půdy (obr. 2.13), a přestože zaměstnává pouze 3 % ekonomicky aktivních, je soběstačné a řada produktů jde na export. Nejúrodněj-

Tab. 2.8 Produkce hlavních průmyslových výrobků v Kanadě (1936–2015)

Výrobky	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2015
černé uhlí	mil. t	14,0	11,0	12,0	40,0	60,0
ropa	mil. t	1,0	2,0	60,0	125,0	190,0
zemní plyn	mld. m ³	1,0	5,0	55,0	170,0	155
zinek	tis. t	230,0	385,0	1 200,0	1 000,0	350,0
nikl	tis. t	100,0	160,0	280,0	200,0	235,0
uran	tis. t	-	3,0	3,0	10,0	10,0
elektrická energie	mld. kWh	30,0	90,0	200,0	550,0	630,0
ocel	mil. t	2,0	5,0	10,0	15,0	13,0
osobní auta	mil. ks	0,2	0,4	0,9	1,0	1,0
papír	mil. t	7,0	10,0	11,0	20,0	11,0

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

Obr. 2.13 Využití území USA a Kanady (2015)

ší oblasti jsou prerie, pokračování pšeničného pásu z USA (zvané „obilnice Kanady a továrna na maso“). Tradiční je rybolov v Atlantském oceánu. *Doprava hraje důležitou roli v podmínkách obrovských přepravních vzdáleností* převozu surovin. Nejdůležitější je železniční doprava. Vzdálenost od pobřeží Atlantského oceánu k pobřeží Pacifiku (více než 6 tis. km) překonává transkontinentální trať. Neobyčejný význam má říční-námořní doprava na Řece sv. Vavřince a na Velkých jezerech.

Kanada patří k největším exportérům na světě a má tradičně kladné obchodní saldo. Hlavní exportní komodity představují strojírenské výrobky (30 % – auta, strojní zařízení, letadla), paliva a rudy (25 % – zemní plyn, zinek, nikl, uran), papír a dřevo (10 % z celkové hodnoty exportu), elektřina; rozhodující je export do USA (75 %). Turisticky jedna z nejvíce navštěvovaných zemí (ročně 40 mil. návštěvníků) nabízí hlavně přírodní atraktivitu (divokou panenskou přírodu).

2.8.5 Regionální diference

Kanada je *konstituční monarchie* s federálním uspořádáním deseti provincií a tří teritorií. Hlavou státu je britská královna zastupovaná generálním gubernérem. Kanadský parlament sídlí v Ottawě na Parliament Hill a formálně jej tvoří britský monarcha, zastoupený generálním gubernérem, a dvě komory – Senát a Dolní sněmovna.

Obrovské rozlohy Kanady a značně nepříznivé přírodní podmínky znesnadňují nejen ekonomický rozvoj, ale negativně ovlivňují i sídelní strukturu. Jsou také příčinou nízké integrace dílčích ekonomických celků, které se vyznačují izolovaností a silnými disproporcemi. *Jádrovou oblastí Kanady je tzv. „Zlatá podkova“* – území mezi Torontem a Montrealem. Je sem koncentrována polovina obyvatel a produkuje se 75 % HDP celé Kanady. Specializuje se na dopravní strojírenství, hutnický, chemický a dřevozpracující průmysl. Hlavními centry jsou *Toronto* (v aglomeraci 5,5 mil. obyvatel), středisko finančnictví, polygrafie, významná je výroba osobních automobilů, telekomunikačních a informačních technologií. *Montreal*, největší frankofonní město západní polokoule, vyniká produkty farmacie, elektroniky, softwarového inženýrství a kosmickým průmyslem.

Území Kanady členíme do šesti oblastí. **Atlantská oblast** (provincie Newfoundland, Nový Brunšvik, Nové Skotsko, Ostrov prince Eduarda), na ploše 540 tis. km² s 2,5 mil. obyvatel, vyniká těžbou dřeva, rybolovem (zpra-

cování ryb) a zemědělstvím (produkce 90 % brambor z celé Kanady). **Centrální oblast** (provincie Québec a Ontario – 2 510 tis. km²) je nejlidnatější – přes 20 mil. obyvatel (2015) a je ekonomickým jádrem země. Velké nerostné bohatství: železná ruda (Schefferville), nikl (Sudbury), uran (Elliott Lake – 70 % těžby státu), měď (Cooper Cliff), zinek a stříbro (Timmins) tvoří základnu pro hutnický, strojírenský, chemický a dřevozpracující průmysl. Hlavní hospodářská střediska jsou situována do tzv. „Zlaté podkovy“: Toronto, Hamilton (ocelárny), Windsor (auta), Sudbury (niklové hutě), Sault St. Marie (ocelárny), Sarnia (chemie), Ottawa (dřevozpracující průmysl). Mimo tuto „podkovu“ nalezneme Montreal, Québec (dřevozpracující a potravinářský průmysl), Thunder Bay (vývozní přístav obilí) a Sept Iles (železnorudný přístav). Zemědělství je orientováno na chov skotu a pěstování ovoce, vína, zeleniny a cukrového javoru (symbolu země).

Préríjní oblast (provincie Manitoba, Saskatchewan, Alberta) – 1 960 tis. km² a téměř 6 mil. obyvatel – je specifická těžbou ropy, zemního plynu a černého uhlí. Nachází se zde „obilnice“ Kanady – pěstuje se pšenice (90 % kanadské produkce) a chová skot na maso. Hlavními středisky jsou Winnipeg (obilní burza), Saskatoon (mlýny), Regina (potravinářství), Edmonton (chemie, strojírenství) a Calgary (chemie, slavnosti kovbojů).

Pacifickou oblast tvoří provincie Britská Kolumbie (950 tis. km² a 4,5 mil. obyvatel) vyznačující se krásnou přírodní scénérií, využívanou pro turistiku a zimní sporty. Z hlediska ekonomického je významná těžba dřeva a hydro-potenciál řek je využíván pro stavbu četných vodních elektráren. Hlavními středisky jsou přístav Vancouver (v metropolitním areálu 2,5 mil. obyvatel, Zimní olympijské hry 2010, zpracování dřeva a ropy, hliníkárný) a hlavní město provincie Victoria (výroba lodí) na jihu ostrov Vancouver.

Arktická oblast (federální území Yukon, Severozápadní území a Nunavut) zaujímá plochu téměř 4 mil. km² (40 % území státu). Jedná se téměř o liduprázdnou oblast osídlenou převážně Inuity a indiány (100 tis. obyvatel). Oblast se vyznačuje extrémními životními podmínkami (podnebí, permafrost, tundra). Ekonomiku představuje lov a chov sobů, ryb, tuleňů a kožešinové zvěře; předpokládají se však obrovské zásoby rud a ropy. V roce 1999 vzniklo autonomní území Nunavut (inuitsky „Naše země“) na rozloze 2,2 mil. km². Na této obrovské ploše žije něco málo přes 30 tis. obyvatel, z toho 85 % Inuitů. Hlavním centrem je Iqaluit na Baffinově ostrově.

3/ Ruský makroregion (Severní Euroasie, Postsovětský prostor)

3.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 3.1 Základní data o Ruském makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./km ²	bil. USD	%	tis. USD	%	roky M/Ž
22,1	16,2	286	3,8	13	2,4	3,2	18	100	65/75

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

- *Plošně velmi rozsáhlý* makroregion (2. pořadí po Africkém makroregionu) je velmi řídko osídlen a po Australsko-oceánském makroregionu zde žije nejméně obyvatel (pouze 3,8 % světové populace). Extrémně nízká je i hustota zalidnění – pouze 13 obyvatel na km² s vysokým podílem trvale neosídlených oblastí. Tvoří jej státy bývalého Sovětského svazu (dále SSSR) s výjimkou Pobaltských států.
- Velmi *diferencované jsou přírodní podmínky*, a to jak horizontálně, tak vertikálně. Zatímco evropská část je poměrně málo hornatá, prakticky nížinná, asijskou část charakterizuje celkový sklon od jihu k severu a při jižních hranicích se nachází velehory (Pamír, Ťan-Šan, Altaj). Východní část Sibíře a Dálný východ jsou velmi hornaté. Velká část území východně od Uralu je pokryta trvale zmrzlou půdou („věčnaja merzlotá“).
- Obrovské rozlohy makroregionu a nízká úroveň zalidnění vytváří mimořádné nároky na náklady *výstavby infrastruktury* (železnice, silnice, roury aj.), navíc při orientaci ekonomiky na export surovin.
- Makroregion patří svojí rozlohou mezi největší, a i z toho důvodu a z důvodu geologických struktur představuje jeden z nejbohatších makroregionů z hlediska *přírodních zdrojů* (uhlí, rudy železa i barevných kovů, rozsáhlá naleziště plynu a ropy, největší zásoby dřevní hmoty aj.).
- Dlouhodobý vývoj ruské společnosti byl od 16. století založený na *expanzi* a získávání území na východ od Volhy a Uralu, kde moskevští vládci neměli konkurenci v tradičních pasteveckých a loveckých společnostech v tvrdých přírodních podmínkách. Zatímco evropské země svojí koloniální expanzí směřovaly na jiné kontinenty, carské Rusko si postupně podmanilo celý sever a východ Asie a část Střední Asie.
- Jednoznačně klíčovou oblast dlouhodobě představuje *evropská část Ruska* s příznivějšími podmínkami a několika významnými jádrovými oblastmi s dominancí Moskvy, Petrohradu (v letech 1924–1991 Leningradu), Kyjeva a Doněcké oblasti spolu s jižním Uralem. Východ a severní oblasti představují málo zalidněné a špatně přístupné periferie.
- V severních a východních oblastech i na větším území přebývají *neruské národnosti*, částečně dodnes žijící tradičním způsobem života (rolnictví, pastevectví, rybolov, lov aj.) se zachovanými zbytky tradic původních kultur a náboženství. Obyvatelé neruské národnosti jsou koncentrováni převážně do tzv. středoasijských republik a do oblasti Kavkazu. V celém makroregionu jsou charakteristické obrovské rozdíly v životní úrovni obyvatel měst a venkova, jakož i jádrových a periferních oblastí.
- Charakteristickým rysem sociálně-ekonomického vývoje makroregionu je malá zkušenost s evropskou představou demokracie; v posledních dvou až třech stoletích (až na krátké výjimky) šlo o stát se *silnou centrální mocí*, navíc s obrovskými prostředky vkládanými do silových struktur (armáda, policie).
- *Rozpad SSSR* – někdejšího centra koncentrace komunistické moci a supervelmoci – byl nastartován problémy založenými na nerespektování základních ekonomických zákonitostí a ztrátou totalitní moci, založené na armádě a policejních složkách.

3.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Makroregion zaujímá území od Baltského moře na západě a při hranicích s Evropskou unií až po okrajová moře Ti-